

نار و صفا حدید ذاتاً کار بجکے کشد نار ذاتاً حدید و صفا
 شود این سخن چه معنی دارد آہن را در آتش اندازند چہ ان بد مند آہن تمام ذرات
 شود آتش گردد و بہوار و بہ کرہ تاری پیوند آنگہ درست آید نار و صفا و ذاتاً یعنی
 وہم آن بود کہ حدید بود چون بحقیقت بازگشت آنچه بود ہمان شد میگوید تعالی
 الکبریا را در ای روسے مرید پر اہ پوشد سبحان خالق در صورت انسان کہ حدید
 زائل فانیست تجلی کبریا کرد کہ گمان برود کہ این شخص متجلی بہ صفت کبریا است
 بادشاہ مالک الرقاب فی بیدتہ منظمہ بلباس گدایان بر ابواب گرد و پرکار نازے
 خواہد کہ گمان رود کہ این بادشاہ مالک رقاب الامم است اکنون چه میگوئی کبریا پرورد
 شدیائے وہمیں صورت است کہ گویند الشیخ یحیی و ہمیت ہر آیتہ
 چون صفت احیا بر متجلی شود او متصف بہ صفت احیا شود پس شیخ یحیی و ہمیت
 باشد بدان کہ شیخ احیا سے امانت میکند این فعل فعل خدا میکند این شیخ صورت
 وہی پیش در میان نیست چه گمان رود درین جہان و دران جہان جمال حضرت
 را کہ بدین چشم بنید این بیغولہ و حدقہ کہ بر سر تست این چشم فیض آن بصیر سبع
 میگیر و بدان فیض می بنید۔ آفتاب با چشم گوید کہ ترا شرم نمی آید کہ میگوئی کہ من می
 بنیم و قدرت تست کہ می توانی دید مستفیض فیض من شوی تو نمی بینی فیض من
 می بنید ما را ای اللہ غیر اللہ ہمیں معنی دارد۔ مسکین معتزلی را ہمیں گمان افتاد
 تا آنکہ از جمال حضرت الوہیت محروم گشت مسکین فقہیہ را ہمیں وہم بود کہ در
 دار فانی جمال باقی کے توان دید و بیچ ندانستہ اند کہ اورا کہسے مدید جز او۔ خود را خود ^{چون}
 دید خود با خود عشق باز و بغیر خود نپر دازد۔ سید جعفر صادق علیہ الصلوٰۃ والسلام فرمائی
 عنہ روز سے اہل بیت خود را جمع آورد تا آنکہ موالی ہم با ایشان گفت سخن دارم
 ہر چه باشد حق میگوید و اگر نہ حق اشد و گردن شما مانند سید فرمود ہر عیبی کہ در من باشد

بر روی من بگوئید تا در ازاله آن بگوئیم همه به یک زبان در مدح و ثنا سے
 او مخالفت کردند پس آن گفتند یک سخن است نمیتوانیم گفت گفت همان می
 باید گفت گفتند همه آراسته مگر آنکه اندک کبر و اری گفت آری سے وقتے کبر و اشم
 کبر یا سے او آید بجای سے کبر من نشست اینکه امروز می بینید این کبر من نیست کبر یا سے
 خدا است چه باشد این سخن کبر یا سے او آید بجای سے کبر یا سے من نشست درین
 معنی دو احتمال است یکی آن کبر من متصف بکبر یا سے او شده است مانند حدیث
 ذاتنا روصفاً و معنی دوم کبر یا سے او کبر مر از جان و جهان من از بیخ و بنیاد برکت
 به او ادا خانه خالی شد کبر یا بجای سے کبر نشست این را چه گویند ناز و انا حدید و صفا
 بدان معنی که بالا گفتیم این بدان ماند آهین را در آتش اندازند اینجا شکالے وار
 اگر در بیان شروع کنم قصه مطول گردد والسلام

حلیقہ ہفتم

در نصب کردن حق منصب شیخوخت یکے بیان وزن اعمال و خیرے از مثلثات

یکے را خواهند منصب شیخوخت بنامش مسلم نویسند اورا بہمہ عبادات و طاعات
 و حسنات و مبرات ہنات و زلات در میزان الاعمال فرستادہ آن قدر میرا
 از مرد وزن کہ با او پیوندند ایشان را نیز بہمہ عبادات و طاعات ذنوب زلات
 در میزان الاعمال فرستند این شیخ را و بہمہ او کہ گفتم در پلہ ہند گذلگ مریدانش
 را در پلہ وزنے کنند اگر پلہ این شیخ از پلہ مریدان گران آید شیخوخت بنام او مسلم شود
 و آنکہ گویند فردا گناہان مریدان در پلہ پیر خواهند نہاد ہم بدین معنی است۔ ایجا
 امیر المؤمنین علیہ الصلوٰۃ والسلام رضی اللہ عنہ شاہد سے عادلے است بگوہی
 او این اثبات شود دیگر امیر المؤمنین حسن و حسین علیہما الصلوٰۃ والسلام و رضی اللہ

عظما ہر دو علاحدہ کاغذ سے بنوئید کہ یا گواہی میدہیم این مرد سخن شیخوخست است فردا
آمناد صدقنا مقام شفاعت بدوار زانی باشد اینجا پرسند وزن اعمال از طاعات
و عبادات و حسنات و ذلالت و غیر آن ہمہ اعراض باشد عرض شد مثلاً شے گشت
وزن او چه صورت دارد و میزان عبارت از چه چیز است این سخن نازک است
در ہر بیانیے نگنجد و در ہر گفتارے در نیاید و ہر ذہنے و صاحب و راستے فہم نکند
میزان عبارت از دو پلہ است و ہر پلہ را سہ ریمان بستہ باشند و تعلق کردہ بدو
نور الخ کہ آنرا عین المیزان نامند و میان آن چوب ہم بستگی ہست کہ آنرا سانس
المیزان گویند اکنون این وزن چه معنی دارد و این میزان چه معنی دارد و این کھنڈان
چه معنی دارد و محمد غزالی گوید ترا چه گمان رود کہ میزان الاعمال برین صفت کہ گفتیم
این چنین است آنجا پلہ کجا ریمان و چوب پچھنی دارد و این را میزان العروض
تصور کن یعنی چنانچہ راستی و کثری نظم را و زیادتی و کمی او میزان العروض معلوم
شود این وزن اعمال را ہمین باشد این سخن حکماے اسلامیہ است و شیخ محمد ^{بن محمد}
بن ناصر خسر و تلمذی کردہ است مضمون علیٰ ہلہ از تصنیف خواجہ محمد است
این سخن را آنجا اثباتے درستے کردہ است آرسے این سخن را از روسے عقل
ابنی نتوان گفت اما بدان کہ این وزن اعمال بر اسے جزا است تا بندگان
یکدیگر بداند ہر چه بر ما میرود ہمہ باستحقاق ما میرود اما میزان العروض صاحب نظم
بر اسے تحقیق آن نظم را خود دزنے کند خود بداند راستی و کثری کجا زیادت کجا
و کم کجا او تعالیٰ عالم بچہ است بجزئیات و کلیات اورا چہ احتیاج و چہ حاجت
بد نیست کہ وزن کند تا بداند زیادت کیت و کم کیت دلا حول و لا قوہ الا باللہ
انہ عالم بالجزئیات و کلیات گاہ تقدیر ہر یکے را بنحوست خود چنانچہ خواست کرد
فعلیٰ ہذا این گفتار حکما را علم باللہ دزنے نہند و در پلہ نسجد انشاء اللہ و برین

بیان شروع کنیم و باللہ التوفیق سخن سخن گزار وہ شروع رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 وسلم فرمود من را می رویا کند نلیقصها اعبسها اوصلی اللہ علیہ مطلع نسبت
 ہر چیز سے است و دریا نسبت دارد بر حسب آن او تعبیر سے میکند و تعین کیے
 نسبت از نسبت باقیات آن از معجزہ و کرامات او است مرد سے در خواہ
 بیند کہ عورت سے جمیلہ آنرا نیشکر شیرینے میدہد معبر تعبیر کند کہ اورا از دنیا چیز سے رسد
 و این دنیا بد و حال نماید کیے مثل بصورت عورت کند ووم بحقیقت خود پیدا آید
 آن عذرہ باشد اگر مرد سے بیند کہ فاشاک و قدرہ میخور و معبر تعبیر کند کہ او از دنیا
 یکما لیت اور خورد و ہمہرین منوال حال میزان الاعمال را تصور کن حتی سبحانہ
 صورت میزان را ہمہدان مثال کہ صورت ترازو سے این جہان است
 پیدا آرد وہ است و اعمال کہ اعراض اتد مثل بصورت کند اعمال حسنہ را شے جمیلے
 بیسے جوانے خوب روئے پر اندامے زیبا شکلے چنانچہ کیے گوید۔ سمیت
 آن یار گل اندام چنان شست بر دم کہ بہر نشست دیگرے جائے نما
 و اعمال سیہ را صورتے قبیحے زشتے مردار و شے در غایت زشتی سیہ
 پیر لب پست بینی بلند رخسار اظہار فعلی ہذا ہر جا کہ زشتی است یکجا جمع کن چنانکہ لنگی
 لنگی صورت اعمال قبیحہ را بدین تمثیل کند و در غایت تنگی و سبکی این ہر دو صورت
 را در پلہ بنہد وزن کند کہ گران آید و کہ سبکی و ہر یک را چنانچہ پر کالہ کا عذے کہنہ
 سیاہے زشتے و چنانچہ طبع زر ہر دو را وزن کنند چونہ باشد ہمہرین مثال تصور
 کن گران کہ آید و سبک کہ و بند گانرا ہمہد کہ او بداند کہ این صورت اعمال
 سیہ من است و این صورت اعمال حسنہ من و ہر یک با خود بداند کہ این صورت
 حسنہ من و این صورت اعمال سیہ من است بعد وزن او خود داند کہ من مستحق
 ہمیشتم تقدیب یا تنہیم و آنکہ برو تقدیب شد او داند کہ من مستحق آنم ہماچہ مستحق

بودم همان پیش آمد و کذاک انعکس و آنکہ او بداند کہ صورت حسن من دلیل برین
 کرد کہ آن صورت اعمال حسن من است او بداند او نقالی این صورت را
 احسن الصور گردانیدہ است نیست مگر بفضل و کرمہ و آنکہ گویند اعراض را جوہر
 سازند ہمہرین معنی است اما ایشان ازین بیان غافل اند دنیا غرض و دوشیلع
 کہ گفتیم یکے مبنی از حقیقت دوم مبنی بر ابصار و وزن ہمہرین قیاسات کہ گفتیم فافہم
 و اغتم عاقلان را اشارت بندہ است اگر بحقیقت نظر شود ہمہ وجودات
 جز مثلثات نباشد لا حول ولا قوۃ الا باللہ کجا افتادم سخن بازگشت کہ جز از شخصے
 کہ با تہائے معارف رسیدہ باشد کہ پیش از ان فہم نیست عبارت از ان این
 سخن است ما ابلغ مدحتک ولا احصى ثناء علیک انت کما
 اثنیت علی نفسک میدانی کہ نخت چہ گفت اعوذ بعفوک من
 عقابک از فعلے بفعلے پناہید پس آن گفت اعوذ بسا ضاک من
 مضطک از صفتے بدامان صفتے متعلق شد ازینجا ترقی کرو بذاتش رسید گفت
 اعوذ بک منک وما ابلغ مدحتک ولا احصى ثناء علیک انت
 کما اثنیت علی نفسک اسے مسکین آئی دانی کہ من درین جملہ مختصر
 صفت بہشت و صفت دوزخ و صفت تنفیم و صفت تغذیب بتام و کمال
 بیان کردم علما باشد دانند کہ چہ گفتیم فد اسے ترا علیے روزی کند۔ بیست
 تو چہ دانی کہ با تو نگذشتہ است شب ہجران در روز تہبانی
 وقتے یا مشوقہ بخلوت یکے گشتہ دوگانگی بماندہ است و گہے ہجران
 و گہے فراق را احساس کردہ ازین سخن ترا چہ خبر اگر ازین ماثور ترا آشنائی
 رسیدہ باشد بدانی ماثور این است یا نور یا نور النور یا منور النور
 یا نور السہوات والارض۔ ہیہات فہیہات شعر

کے پودما زما جب داماندہ من و تورفتہ خدا ماندہ

والسلام

حدیثی لائسنس

در بیان معنی نماز بجماعت و در بیان اسرار ارکان صلوٰۃ

چنین گویند کہ این حدیث مصطفیٰ است نیت المؤمن خیر من عملہ یا نیت المرء خیر من عملہ عمل مربوط نیت است کہ مردے نماز گزار دچنانچہ قیام و قرأت رکوع و سجود تمام بجا آرد اور نیت اداے صلوٰۃ نبودہ باشد لا فرضاً ولا نفلاً آن صلوٰۃ را اعتداد سے نباشد مردے ہڈے کہ لا ثواب ولا عقاب فیہ اگر فرض کنیم چند نفر سے در یک صف نماز میگذارند یکے برسم و عادات میگذارد دیگر سے براسے نجات میگذارد سیوم براسے فوز درجات و تعمیم جنات عدن و مردے براسے دیدار حضرت سید گزارد وعدا او نقد او یکے دیگر سے من حیث انہ الہنا ونحن عبده میگذارد و اگر خداوند نماز ہر یکے قبول فرماید نماز ہر یکے بحسب نیت ادا باشد و او کہ بر یا وزور گزارد فقہ گوید لا ثواب لہ ولا عقاب لہ و صوفی گوید او یکے از جملہ مشرکان خدا سے باشد اکنون خیر من عملہ چه باشد یعنی گویند این از قبیل قلب است یعنی عمل المرء خیر من نیتہ اگر نیت ہست و عمل نیت چه سود مند آید پس عمل بہتر از نیت باشد نیت بہتر از عمل باشد بر تضاب باشد مردے حولان حول شد بغیر نیت اداے زکوٰۃ تمام مال را در راہ خدا بذل کرد و ثواب او بیش و درجہ او برتر گویند۔ درین حدیث زینوا القرآن باصواتکم از قبیل قلب است یعنی زینوا اصواتکم بالقرآن و ما یدیم کہ یکے قرآن را

یا بحان خوب خواند و رول سامع اثر سے بیش درستی برتر باشد قرآن خواندن
 ابو موسیٰ اشعری و شیندن رسول اللہ علیہ السلام و فرمودن اولیٰ لقد اوتیت
 من صارا من منرا امیر آل داود و گفتن ابو موسیٰ اگر دانستے کہ تو می شنوی
 نحمدت بخیر اکنون چه می گوی تزمین قرآن بصوت شدید یا تزمین صوت
 بقرآن شد در اعتبارات مختلف سکوت اسلم طریق و السلام

و من یحفظ القرآن
 من اللہ یضاعف

حدیث ہفتم

در بیان مراتب اول و اطوار او و چیزیکے از عدم خلقت قرآن

اتفاق علماء است کہ نماز فریضہ بجماعت گذاردن سنت موکدہ و جماعت
 ہم امام و مقتدی این نیز جماعت باشد زیرا چه یکے با دو جمع شد حکم جماعت گرفت
 و گویند در اول جمع زوج است و سه اول جمع فرد است و خواجہ من قدس اللہ
 سرہ گفته است ہر کہ میان ہفتا و سال یک نماز فریضہ بجماعت گذارد و صوفیان
 اور اجرت چرکین نامند و مشایخ کہے کہ با ایشان پیوند کند اول نصیحت این باشد
 کہ فریضہ بجماعت گذاری و بعضے علماء نماز جماعت را واجب گویند و میان وہ
 و سنت موکدہ صفت موافقات باشد او شادنا مولانا عماد الدین تبریزی
 مکلمات گفته واجبات را مکلمات و بعضے علماء نماز بجماعت فریضہ گویند
 تک بیدین آیت کنند و رکوع السراکین اے صلوا مع الصلین و
 تشبہ بہ حدیث پیغامبر کنند کہ او گفت فارح فصل فانک لہ
 تصل والقصۃ علی الشہرت و دیگر گوئیم صورت و ہیئت موجود است
 بر انواع است بر تنوع و اختلاف است و ہر یکے بصورت نوعی خواہ شراج
 و مصلی رب است تمائی کیسر سزیر یا لا آفریدہ است چنانچہ اشجار و اصل ذہب است

والطرائف اوبالاست وبعضه طيور كذلك تسبح او يمين صورتا نومی اوست
گویند خداوند فرموده ان من شئی الا یسبح بحمده ومعنی گویند تسبیح او دلالت
بر وجود صلیح عظیم قدیم حکیم و دیگر تسبیح دارد و مختص بدواہل کشف و عیاں خبر سے
ازین بیقین و ادہ اند حکایت مرتضی علی علیہ الصلوٰۃ والسلام و مور سے کہ
پاسے او از بند نعلین مرتضی علی او گزار شدہ بود و در کتب مطبوعہ است۔ قوله
سبحانہ و تحمیدہ ذار و اذی الجبال یسبحن و الطیر و کنا قارین
بدین مثال شایدے عدل است و ضمیر بجمہ یاراجع بہ اللہ است و این ظاہر
است و مرجع اولیٰ یعنی ہم درست باشد زیرا چہ گفت و ما من موجود الا
ولد و جہان وجد منہ الی نفسہ وجد منہ الی ربہ پس چون بہت
الی الرب باشد و جہیکہ در شئے نسبت رب دارد این ضمیر راجع بہ اللہ است
معنی این چنین باشد هیچ چیز نیست کہ اوسبح خود نیست لاجل و لا قوہ الا باللہ کجا
اقتادہ ام بسرخن باز آیم و وجودیت خدا سے را معکوس میگردند و وجودیت
درست ایستادہ آن نوع انسان است و وجودیت نگون شدہ میگردند
و منہم من یسبح علی اربع چنانچہ دو اب است مانند او و وجودیت
و وجودیت کہ اقتادہ بشکم میگردند چنانچہ مار و مثال آن فہنہ من یمشی
علی بطنہ صلوة جملہ انواع و اجناس را بجز سے است ایستادہ خاصہ انسانست
آن قیام صلوة است رکوع صورتہ چہار پایا زانگا ہداشت کہ ایشان ہچنان می
روند و در سجدہ شد آنکہ بشکم میگردند صورت اورا نگاہ داشت و آنکہ سجدہ کرد
صورت معکوس را نگاہ داشت کہ خدا را بہ راس نگوں کردہ بہرستند انجبا
جماعت چہ معنی دارد و اللہ در من قال بفریضۃ تعدیل الارکان
و بحقہ و بحقیقت نماز بجماعت این باشد کہ انسان قلبے دارد و قلبے دار دو

روحے وار دوسرے وار دوحفی وار درینج بیک خانہ قرار گیر و دوسرے کے با دیگرے صورت اتحاد و بند حنفی با قلب آپنمان جمع گردد کہ قطرہ با دریا ہر کے را با دیگرے ہمین مثال است اسے عزیز نماز بجماعت بحق معرفت و شناخت رب لغت جزاین نباشد و ہمچنین گویند انامن اھوی ومن اھوی انا والسکد

حقیقہ دہم

اجماع بقرآن مفسران و اجماع عقلاے دین است کہ اللسان ترجمان القلب فعلی ہذا با این کلام سخن چو نہ ربط یا بد یقولون بالسنتم *مفسران قرآن*
 فالینس فی ثلوثہم از بیارے مردم کہ ایشان در بیان علمے او عا دومی کنند
 پریدم جز سکوت بر صفت مرد مبہوت نبود اما آنچه مارا در بیان متحقی است
 تیشیے و تشریحے کنیم و ترا ہفت طور است یکے را قلب گویند دوم را فواد
 گویند سیوم را اخفات گویند چہارم را اجاش گویند پنجم را خلد گویند ششم را اوجہ *نہا جس*
 گویند ہفتم را جمال گویند و جز این نامہا دیگر ہم ہست آن ہم ازین ہفت بیرون
 نیست اینکہ مردے چیزے کہ در دل باشد در زبان غیر آن گوید و پردہ آن
 پردہ دل است کہ گفتار غیر آنت مرد حافظ کلام اللہ سخوات و در دل او
 حکایتہاے دگر سیکند آن حکایتہا بیان این ہفت پردہ و پردہ ہست عاشق بتلا
 قد شغفہا سجا از چہارم پردہ است حب غیر حق تا چہارم پردہ است و
 حب اللہ جز در فواد و قلب نیست غیر حق درین حریم گزارے نہ دارداگر حافظے
 قرآن را بدین صفت خواند آنچه زبان میگوید دل ہمان گوید عنقریب کشف اسرا
 قرآن بروے جلوہ کند علی حرف خود را در برابر او بردار او بد در زمان لطیف از
 الف والھم تاسین والناس حرفا بعد حرف مع ادانہ بصفت مخارجہ مرتب

بغیر خطائے وغلطی و سہوے و زللے دست و ہدایت معنی بکریے است مخلوق
 علما باللہ را بخونا پر دست دہتا کلام تیک بخت باشد کہ این عروس ازلی در
 ہر او برادیشند شامی رحمتہ اللہ علیہ برین جملہ اشارتے فرمودہ است پست
 عروس حضرت قرآن تعاب آنکہ بر اندازد کہ دارالملک ایمازا مجرد بنید از غوغا
 اینجا معلوم میشود کہ قرآن مخلوق است یا غیر مخلوق کلام نفسی او بدین
 صفت است کہ گفتیم او تعالی از لا و ابد ا در کلام است سکوت بر و روایت
 و اگر حد و نش و زوال آید و جمع کلام او عربی و عبری انجیل و زبور ہمہ یک حرف
 است و آنکہ او بدین طئی حروف رسیدہ صفتے از صفات او متصف گشت گفتا
 او این چنین نیست کہ او تعالی گوید بسم اللہ چنانچہ معلوم مردم است اول یا بعدہ
 بعد از ان میم آن مردم کلام او شنیدہ اند کہ قصص را بدان مجلد است مستغرق شود
 یک حرف گفتہ اند و اگر آنرا در کتابت و گفتار آرد کتاب خانہ پر شود بعضے
 محققان ہم ازین گفتہ اند کلام لیس بجز حرف و لاصوت و لا غیر حرف
 و صوت بشعر

سخن کوتاہ کن کیسود را زرا چو میدانی کہ محرم در جهان نیست
 اینجا عبارت دست نمیدہد اینجا جز از نموزے و نموزے و اشارتے
 و لحنے نیست عبارت بے کم است رونده بپا استادہ است این عالمان جاہل
 داین پیران نابالغ و طفلان پید سر و پید ریش سیاہ کاران نہ ہم گفتند تو سخن
 گرد آرد بشعر

مرد معنی را طلب ازین میان اہل صورت را باشد اعتبار

والسلام

دو حدیقہ کہ بعد اتمام این نویسانیدہ بودند این است

حدیقه اول

در بیان ازلیت و ابدیت محبت حق اختیار کردن عاقل محبت را

اهم الہام و اکرام المرام محبت اللہ است تعالیٰ عن الزوال والالہام و
 محبت اسباب و مواجب علی النواع مرد حکیم عاقل و شخص علیم فاضل فکرتے گمارد کہ
 عمر عزیز را در کدام کلام کار و در چه مطلوب صرف باید کرد معلومش شد کہ ہمہ در وسط زوال
 و فنا است احسن الاشیا و اجمل المطالب عبادت رب است سبحانہ و آن نیز
 در ورطہ عدم است امروز شخصی شد فی اللہ صلوة را کہ حسنه بعینہا است بحق شراویہا
 و ارکاتہا بجا آورد و آرا خداوند سبحانہ قبول کرد فرود آمانا و صدقنا جزا سے آن
 و ہدایا صلوة در ورطہ خیال افتاد و ہی دارا نعام و اکرام ملا دار تکلیف
 و تعذیب و اگر کسی گزار و ویکے از لذذات و مرغوبات بود اما نماز رفت یرین
 قیاس ہرچہ این چیلے است مال و جاہ و قوت و عیش و تمتع جز خیال بازی نیست ^{نہایت}
 صلوة کہ حسنه بعینہا است جاہ و مال او گفتیم دیگر چیز را چہ عبرت باشد اما محبت اللہ ^{نہایت}
 سبحانہ بصفتمہ ازل وابد است او ازلی و ابدی دوستی او کذا لک پس مرد حکیم
 سلیم ہمہ را پشت دادہ روسے محبت آورد حکیم سالی میگوید پیریت
 گرت نرمت ہی باید بھجر قناعت شو کہ آنجا یخ دریاغ است خان درخان ڈا و ڈا
 و راز نرمت ہی ترسی زنا اہلان بر صحبت کہ از دام زبون گیران بغرلت رست شد عفتا
 مر بارے بھدا اللہ زراہ ہمت و حکمت بسوسے خط و حدت برد عقل از خط اشیا
 حکیم سالی چنین فرمود کہ حکمت و ہمت این تقاضا کرد جز خداوند سبحانہ را
 طالب انباشد عمر جز بر اسے او صرف نکند ہان و ہان بسے کلام مارا اصغاسے
 کن و اہتمام تمام در اعلیٰ علیین ہم خود منتقش و مثبت ساز کہ طالب محب و عاشق

بتلا وراسے این ہمہ است القا من اللہ ورویش طالع سبحی و قدوسی کہ
وجودش در اسے ہمہ وجودات است و از جملہ نسبت و اضافات بیرون است
استاد فقیہ و جہیہ مذکور و مفسر و محدث تاصح باوسے پند و ہدیا این نسا را حفیض این
التراب و رب الارباب و این الماء والظین من حدیث رب العالمین۔
تو چستی و کستی قدم بر خط عبودیت استوار میدار و امیدوار باش فردا ترا بخاتے
شود و اگر فوز درجات و دخول بنات ترا میسر آید ذلک فضل اللہ یوتیہ من لشاء
و این مسکین نیر یا خود فکر تے گمارد کہ نصلح بحق نصیحتے کردہ اند تو مجولی محولی استغفر
ترا باوسے چه نسبت برائے محب را جنیت شرط است مصرع

دلا و امن فراہم کن کجا ما و کجا ایشان

دل را از آن باز آروثانی حال بنامزے بتلا و تے تا بچہ مشغول نظرے
گمارد چه بیند کہ دل ہما نجا گرفتار است لا بد و لا حیل و لا جرم فریاد بر کرد ہا ہم نشین
چنین گوید۔ بیت

دل را ز عشق چند ملامت کنم کہ ہر سچ این بت پرست کہتہ مسلمان نیستود
این رباعی در حال او باشد۔ رباعی

صوفی شوم و خرقہ کنم فیروزہ دردے سازم ز درد تو ہر روزہ

ز نبیل بدست دل دیوانہ ہم تا از درد تو درد کنم در یو تڑہ

خواجہ من قدس اللہ سرہ این مصرع را تا از درد تو درد کنم در یو تڑہ چند بار

گردانیدہ و گفتہ کہ تا از درد تو درد کنم در یو تڑہ مستحق و بتلاے اسیرے گرفتارے

این بیت را بسیار بار با خود میگفت۔ بیت

مخدرا ز حال او چه پرسی گرفتارم گرفتارم گرفتارم گرفتارم

مطربان قولان این رباعی را ترانہ میگفتند۔ رباعی

جانے دیدی غریب کے لویکے کورانہ تزد نے خرے نہ لگے
 نگذارندش پہنچ کلب بچکے باین ہمہ مفلسی گرفتاریکے
 محمد حسینی بان خود میگفت آبا تا ہا آن عزیز بزرگوار منم والسلام

حدیث دوم

در بیان اختیار کردن طالب راہ ارادت و طلب تجلی در ملک این
 مجموعہ مسلک گردانند تا تصبیح آن لازم نیاید و ہدیہ بقدر مہدی در سے و در گاہ آن
 مقرب و ہادی باشد۔

محمد حسینی میگوید اگر طالب را قوم پرست کہ چه موجب بود کہ راہ ارادت اہل تقویٰ
 اختیار کردی و در حکم ایشان در آمدی و آنچه فرمودند تو آن کردی و البتہ جان و جہان خویش
 فدای خاک پایے ایشان ساختی او شاید با محرم این گوید کہ محبت حق در دل من انفا شد دید
 جمال کمال حق در دل من افتاد من در آن تجرتم ہر چند کہ دل را ازین خطرہ بازمی آرم
 بازمی آید و اگر از متفقہ و محدثہ میپرسم ایشان با جمعہم انگشت سپاہ خود را بدندان
 میگیرند کہ ہرگز این سخن نگو کہ وعدہ است فردا آنا و صدقنا اہل بہشت را بعد کمال
 نعم ایشان را این دولت دہند کہ جمال لایزال مشاہدہ ایشان شود اما این کہ
 تو نقد میطلبی درین جہان دنیا استغفار کن برہ تو بہ گذر خود را از خطرہ وصال باز
 آرا از ہر نوع عذر بخواہ و من خود را این چنین نیکردم کہ صاللتہ برب و رب
 الارباب و این الماء والطين من حدیث رب العالمین
 و فقیہان و محدثان و مفسران ہمین تعلیم کردہ اند یا زول را خواہان آن می بینم
 خود را مضطرب و متحیر یا بجم عین آن میشود کہ شاعرے گفته است بیت
 دل را از عشق چند طامست کتم کہ ہر سچ این بت پرست کہنہ مسلمان نمیشود

درین گرداب حیرت که لا بد له ولا سبیل الیه اقتاده دست و پلس میزوم همدین
 و رطه بودم ناگهان شنیدم که طایفه صوفیان ازین نشانه میده هند و ازین نوع بیان
 میکنند و بدین دعوی هم دارند تا آنکه این دو بیت میخوانند -

آنانکه ریاضت کش سجاده نشینند باید که خدا را بنمایند و به بینند

در خود نه نمایند نه بینند به شقیق از اهل سموات که با حق میبینند

بجای خود
 در خود نه نمایند
 نه بینند به شقیق

بحضرت جناب عالیہ ایشان سلطان آدم و جبین خویش را بر آستان ایشان

سودم اصغای درسته نماے کردم در گوش من اقتادیکے میگوید لیس فی جہتی

سوی اللہ دیگرے میگوید انا الحق دیگرے میگوید سبحانی ما اعظم شانی با خود گفتیم این

نباشد چرا آنکه از دیدار ادنیصیے گرفته اند ہر آئینہ بر ایشان آدم خود را در سلک ایشان

منسک کردم و آنچه ایشان میگفتند آثار و علامت آن پیدا دیدم این اختیاراً

تصوف من موجب این بود کہ بیان شد و شیخ رحمۃ اللہ علیہ خود با من ارشاد کرد ہزاراً

ارشاد مہدی ہولاء التقویۃ لابل کذا و کذا للاحول و لا قوۃ الا باللہ این رہ طالبان

نیت رہ عاقلان است واللہ اعلم والسلام

وجوه العارفين

المعرفية

رسالة عشق

از تصنیفات

حضرت قطب الاوليا امام الاصفيا شهباز بلندپر واز لامكان
جعفر الثاني ولي الماكبر خواجہ صدر الدين ابو الفتح سيد محمد گیسو دراز بسنده نوان
رضی اللہ تعالی عنہ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

سپاس بے حد و ستایش بی حد مرقاہ و مطلق و حاکم بر حق را و جانان عاشقان
 و محبوب جملہ جهان را و درو بے قیاس مرا حمد حق شناس را کہ محب در گاہ و مجرب
 شہنشاہ معین العاشقین و ممد المحققین و التابعین و اصحابہ المقربین باد و آلہ الامجاد
 بعد سپاس حق و درود بر حق سخنے چند از عشق بے پایان خاک و بقوت
 جان پاک یعنی ہوا و بے اشارت حسی اللہ در قلم آوردہ میشود تا محبان را
 محبت بیا فراید و دوستا ترا دوستی رہ نماید و این خاک را تیز بہ و عالی خیر یاد با
 نماید دولت آن یار قدیم و شفقت ہمراہ میقم درین خاک باشد مستقیم درین باب
 امید الی اللہ لا یفلتکوا من رحمت اللہ است۔

بدانکہ اسے عزیز درین جهان ہمین سہ چیز است و رے این ہمہ چیز
 یعنی عشق و عاشق و معشوق ہمین ظہور و ہمین بطون ظاہر عبارت خلق و باطن
 عبارت خالق و این ہر دو در مرتبہ ذات یکے باشد اگرچہ بشیار است چنانچہ
 احد یعنی لاحد الفذ یعنی عشق و سحے یعنی عاشق و دال یعنی معشوق و جمع
 توحید ہر سہ یکے باشد چنانچہ دریا و موج و کف ہر سہ حقیقت دریا است
 و یکے است۔ اکنون کہے را کہ این در کبشاید من و تو تا نہ اندم یکے باشد یکے
 کما قال اللہ سبحانہ و تعالیٰ وَمَا أَسْرُنَا إِلَّا لِرِجَالِكُمْ صِفَت

الا واحد کلا یعنی نیست صفت ذات ماگر یکے چنانچہ قال النبی علیہ السلام العشق نار اذا وقع فی القلب احرق ما سوی المحبوب
 معنی چنین باشد که عشق آتش است چون فروخته شود در دل مردم بسوزد و هر چه
 غیر دوست بود یعنی غیر بوی بزرگے میفرماید

عشق در دل
 فروخته شود

جهان عشق است دیگر ذرق ساری همه بازی است الا عشق بازی

چون این آتش ترا حاصل شود همیزم تن تو سوخته گردد آنکه تو بنانی عشق ماند
 تو ندانی عشق داند چون خود را بخود باستی از خودی خود خلاص یافتی چنانچہ عشق دل
 منزله است از آب و گل یعنی جان باز دور عشق سرفراز تو چشم خود بخود ہی مال دیا
 همین نالده

عشق در دل
 فروخته شود

مجنون عشق را در گرام و زحالت است کاسلام دین لیلی دیگر ضلالت است
 سر محبوب مجنون داند اما عقل عاقل اینجا کور ماند زیرا که عشق سحر است
 است عین عبارت از نفی عقل و شین عبارت از نفی شرک و قاف
 عبارت از نفی قالب یعنی چون عشق آید این هر سه چیز فراموش گرداند چنانچہ
 مصلح الدین از عشق صادق شیخ سعدی میفرماید

عشق در دل
 فروخته شود

چو عشق آمد از عقل دیگر گوے که در دست چو گان ایر است گمے
 و نیز عشق راجح مرتبه آورده اند اول شریعت یعنی شنیدن صفت جمال
 محبوب تا که عشق پیدا آید دوم طریقت یعنی طلب کردن محبوب و رفیق در
 راه محبوب سیم حقیقت یعنی حضور بودن دائم در حق محبوب چهارم معرفت
 یعنی محو کردن مراد خود را در مراد محبوب پنجم وحدت یعنی وجود فانی خود را شکرستن
 هم در ظاهر هر دو هم در باطن موجود مطلق داشتن همین محبوب را چون این پنج مرتبه
 تمام شود کار به اتمام رسد آنرا همین عشق محبوب ماند و موج عاشق و معشوق در بحر

عشق غرق شود چنانچہ بزرگے فرمودہ العشق کا لظہر بین الدھین
یعنی وجود میان دو عشق است چنانچہ پاکی عورت میان دو خون است یعنی
اول ہم عشق بود و آخر ہم عشق باشد زیرا کہ ہر وجود یکہ ہست بیرون از عشق نشدہ
است بغیر از عشق نتواند ماندن پس اول داخل ہوا لظہر بین الدھین عشق است
الوجود بین العاشقین کا لظہر بین الدھین

چیت آدم چیت حوا عشق بس گرچہ آپید ہزاران پیش و پس
چون بیان عشق و مرتبہ عشق تمام شنیدی و دریا فی اکنون کہاں ہوئی
بشنو و دریا بے آنکہ اسے عزیز این عشق مانند تخم است و اورا درختے است
کہ آزا وجود گوئید و قالب نامند و تن خوانند و این درخت درون و بیرون گرفتہ
و این درخت پنج بیج است کیے عقل و دم و ہم سیوم روح چہا ہم علم پنجم جان و این ہر
بیج را حقیقت گوئیدہ ازین بیج پنج شاخ ظاہر شدہ یعنی از عقل پستانی
و از دم شنوائی و از روح بویائی و از علم گویائی و از جان توانائی و ازین بیج شاخ
پنج برگ برآمدہ یعنی از بنیائی حرص و از شنوائی کینہ و از بویائی حسد و از گویائی غضب
و از توانائی کبر است و این ہر پنج بمعنی نفس است و آن پنج بمعنی دل است و
این ہر دو در مرتبہ ذات کیے باشد و این را شریعت گویند چنانچہ بزرگے فرمودہ
است

نفس و روح و عقل و دل جلد کیے است مرد معنی را و در خبا کے شکے است
چون بیج با شاخ و شاخ با برگ شنیدی و دریا فتی اکنون گل با میوہ ویوہ
بشنو و دریا بے آنکہ اسے عزیز این درخت را گلبا است یعنی طا
و زہد و تلاوت و قناعت و سخاوت و این پنج را در معنی طریقت گویند و درین گلبا
میوہ است یعنی شفقت و محبت و رحمت و برکت و ہمت و این پنج در معنی عشق کیے

باشد که او را معرفت گویند و در میوه تخم است که آنرا وحدت گویند زیرا که همون تخم اول است که آنرا عشق خوانند العشق هو الله که از همه ظاهر شده است بلکه هموست که

تخم اول
تخم دوم
تخم سوم
تخم چهارم
تخم پنجم
تخم ششم
تخم هفتم
تخم هشتم
تخم نهم
تخم دهم

پدین خود را جلوه داده است و ایم و قایم است چون بیخ یا شاخ و شاخ با برگ و برگ با گل و گل با میوه و میوه با تخم یعنی شریعت و طریقت و حقیقت و معرفت و وحدت

چون این جمله شنیدی و دریافتی اکنون با هوش بشنو و دریاب که وجود این درخت از طبایع اربع عناصر و اربع نام است یعنی حرارت و رطوبت و برودت و

ریبوست یعنی گرمی و سردی و تری و خشکی یعنی آتش و باد و خاک و آب این هشت معنی چار است برون و درون این وجود عدم هر چه هست همین چهار است

چون این شنیدی و دریافتی اکنون با هوش بشنو و دریاب بدانکه اے عزیز جنبش این درخت با نژی شهوت است و قالی و استواری این درخت خیال

و حال و حیات این درخت بیداری و هوش و حیات این درخت خواب و فراموشی کما قال النبی صلی الله علیه و سلم التوہاخ الموت

یعنی خواب برادر موت است

چون حیات و حیات این درخت شنیدی و دریافتی اکنون با هوش بشنو و دریاب که نهال این درخت در فنا است که آنرا بقا گویند و وجهه الله خوانند و ذات الله نامند کما قال الله تعالی کُلُّ مَنْ عَلَيْنَا قَانِ قَبِيحِي

تخم اول
تخم دوم
تخم سوم
تخم چهارم
تخم پنجم
تخم ششم
تخم هفتم
تخم هشتم
تخم نهم
تخم دهم

وَجَدُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ و این فنا یعنی بقا است و این درخت درون و برون گرفته و ظاهر و باطن پیوسته بلکه همین درخت شده و یکے گشته و چرخه

دو نموده. اکنون بهین که جمله این درخت بقا است که آنرا عشق نیز گویند که این درخت عشق لاحد و لا نهایت لاشئ و لا غایت خود بخود شکل و صورت ندارد

هزاران و رنگهاے بسیار دارد و وحدت لا شریک له

و این جملہ چون شنیدی و دریافتی اکنون کمال آن با ہوش بشنو و دریا
 معشوق عشق و عاشق ہر سہ یکے استیجا تو خود بخود گنجی بہر ان چہ کار دارد
 بدانکہ اسے عزیز این درخت ہمین وجود ہستی تو و شکل این درخت ہمین
 افعال و اوصاف تو کما قال علیہ الصلوٰۃ والسلام ان اللہ خلق آدم
 علی صورتہ اسے علی صورت الرحمن اکنون بہین تو کہ عین بقائی بلکہ
 عین عشقی و مطلق و مقیدی مطلق جز تو کہے نیست فی الجملہ توئی کہ خود را بخود گذاشتی
 و توئی و بعد الی نیست

وین عشق
 وین عشق

وجودے ہمارے کسے جز خدا ہما نست باشد ہمیشہ سبحا
 تماثلے خود را بخود می نمود ہمون عاشق و عشق و معشوق بود

چون نفس خود را چنین شناختی عین بقا گشتی قال النبی صلی اللہ
 علیہ وسلم من عرف نفسه بالجنس والفضل فقد عرف ربه
 بالقدرة والبقا چون نفس خود را فنا شناختی بقا یافتی چون فانی فی اللہ شدی
 باقی باشد گشتی چنانچہ بزرگے فرمودہ

ہر چند کہ پروردی کے محرم ماگردی فانی شو فانی شو تا محرم ماگردی
 چنانچہ آورده اند در دل درویش اہل فنا شد جبراً و بصریاً یعنی
 مجر و شو مجر و شو ہمہ موے اندام اور بختہ شد زہے مقام حیرت درویش کہ در
 حیرت بماندہ چنانچہ در خبر است الحادث اذا قرن بالقدہ کشف
 له اشر یعنی نمک و رآب اندازند جملہ آب شود و اثر نمک نماند اکنون تو
 نمانی عشق ماند و تو ندانی عشق دانے

نہ درویشی ال
 فنا

دریا کے کہن چو بر ز ند موجے نو موجش خوانند و حقیقت دریا
 درین جملہ جا نہا چنان کم شود کہ گنت و گوے و جت جوے نماند کما

قال النبي عليه السلام من عرف الله كل لسانها چنانچہ
شیخ سعدی فرماید

چو بلبل روی گل بنید زبانش رنو آید
مرا از دیدن رویت فرو بست است گویا
اما اینجا گفته میشود یہ اعتبار کمال شوق دوست یعنی من عرف
الله طال لسانها چنانکہ باوصاف آید آنچه بستہ در حال بکشاید و این بیت بر
زبان سراید

عجی نیست کہ سرگشته بود طالب دوست
عجبین است کہ من پهل و سرگردانم

چون این جملہ تمام فہم کردی اکنون بہوش باش و نگاہ دار کہ اسے عزیز
وجودتوسہ مقام است اول و اوسط و اسفل یعنی نواف نفس کہ مرتبہ اسفل است
تعلق بہ دوزخ دارد درین دیو و پری و مار و کژدم و آتش و سردی و آنچه لوازم دوزخ

است و اجناس سقرورین مقام است و این مقام ظہور الجیس است۔ و مقام
اوسط سینہ است تعلق بہ بہشت دارد یعنی زمین بہشت مقام حور و تصور و اشجا

و اثناناز و نعمت و آنچه لوازم بہشت است درین مقام شاہ عشق بنام محمد
ظہور است۔ اول مقام اعلیٰ کہ تعلق ہمہ بحق دارد کہ احد است درین مقام ملائکہ

و عرش و کرسی لوح و قلم آسمان و آفتاب و ماہتاب و ستارہ و آنچه لوازم نور حق
است درین مقام است و شاہ عشق درینجا بوصفت اللہ ظہور است۔ چون این

جملہ کمال بیوہ عشق و وصف عشق است بلکہ ہوا رہ است کہ خود بین طریقہ
است اما بقامے نام دیگر است قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم انما

ما فی وراء العرش احد و فی السماء احد و فی الارض محمد و تحت
الشراع محمود یعنی ہون احد در مقامے نام احمد و محمد و محمود و یانت۔

چون این مقام شنیدی اکنون باہوش بشنو و دریاب اسے عزیز آدم

و عالم جملہ عشق است و قدیم است اول و آخر ندارد و آمده است
 این جہاں صورت است و معنی دوست و رہ سنی نظر کنی ہمہ دوست

نقشے نمودم من عیان در صورت انسان نہان

ظاہر مکن با کس گو خوش خوش بر و بر و ارا ما

و نحو اہد رفت بلکہ دایم و قائم است کما قال اللہ تعالیٰ لَمَّا یَلِدُوا
 لَمْ یُولَدُوا لَمْ یَخْلُقْ وَلَمْ یَخْلُقْ یعنی نہ آفریدہ است و نہ آفریدہ
 شدہ است ہچنان است ہو ہو ہوا یجا فہم من فہم چنانچہ بزرگے فرمودہ
 عشق سلطان است مرہو بہا عقل را مدخل نباشد اندران

زیرا کہ این دریا است خون خوار و بے تعروبے کنار ہی این را بیایا
 تو ان گفت دگر کسے سوال کند کہ صی صی ضمیر مونت است پس مشابہت حق
 تعالیٰ چون تو ان کرد جواب آن است کہ در شب معراج تجلیات حق سبحانہ
 تعالیٰ حضرت خواجہ عالم را علیہ افضل الصلوٰۃ والسلام بہ صورت مونت شدہ بود۔

چون این جملہ شنیدی و در یافتی اکنون بشنو و در یاب بدانکہ اسے عزیز
 این ماندن تو در چہ است و در چہ ماندہ یعنی محبت در محبت ماندن است کہ آزا
 عشق نیز گویند و در محبت ماندہ زیرا کہ بیرون محبت ماندن ممکن نیست ہر کہ او دوست
 داری و بہر چہ روسے آری آنکس نیز توئی کہ خود را بخود دوست داشتہ باشی
 و ہر چیز را کہ بینی و محبت داری آن نیز توئی کما قال النبی صلی اللہ علیہ
 و سلمہ رایت ربی بعین ربی دیدم خدا را بچشم خدا حدیث دیگر رایت
 ربی فی لیلۃ المعراج فی احسن صورت من صورت اہم
 شباب قطط یعنی پیغمبر فرمود صلی اللہ علیہ وسلم کہ دیدم پروردگار خود را در آن
 شب معراج بہ خوب ترین صورت جو ان کہ زلف او پیچ در پیچ بود اما محمد

علیہ السلام خدا سے عزوجل را اور خود دید چنانچہ در آیت شہادت کما قال
 اللہ تعالیٰ وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ یعنی من در ذاتہا کے شہاد
 و منی پسند شہاد دیگر شہاد است ہا را ایت شیئا الا و ایت اللہ فیہ یعنی
 ندیدم من هیچ چیز را مگر دیدم خدا را در ان چیز شہاد دیگر انا و اللہ فی الوحدت
 واحد یعنی من و خدا در وحدت کیے ام۔

احمد است ایجا اعدا لے مرد کار دایما در عشق با شہی بقیار

پس اے عزیزا و دایم خود بخود نگرانست چنانچہ بزرگے فرمودہ

اے خدا چون توئی غم و شادی ہمت ما تو چہ بہہادی

ہم تو لیسلی و ہم تو مجسولنا ہم تو شیرین و ہم تو فہادی

بزرگے دیگر فرمودہ

خدا بود عاشق بخود اے گدا جہان کرد آئیت خود نما

تماشا لے خود را بخود می نمود ہمون عاشق و عشق و معشوق بود

چون این محبت را بشنیدی و در یافتی بدانکہ اے عزیز این محبت را

آب حیات میگویند و جاے این در ظلمات است یعنی درون چشم زیرا

کہ محبت از چشم پدید آمدہ است اکنون چشم خود را بشناس کہ کیفیت و حیثیت کہ

صاحب وجود تو و مالک تن تو ہمان تخم اول است کہ جملہ از و ظہور است چنانچہ

عبداللہ انصاری در مناجات خود میفرماید الہی بہستی وجود خود چہ نازم مراد پدہ

دہ کہ آن نظر بہست تو پارم این را دایم و قائم نگاہ دار و خود را بخود بین و خود

را بخود جلوہ کن و خود را بدین بسیار و بسیار چنانچہ بزرگے فرمودہ

است

چشمے وارم ہمہ پر از صورت دوست باویدہ مرا خوش است چون دو در دست

از دیدہ و دوست فرق کروں نیکو است یا دوست بجائے دیدہ یا دیدہ ہو است

نملان اسے دوست ترا بہر دوکان میبستم ویدم تو خویش را تو خود من بودی

چون صفت چشم تمام شنیدی و در یافتی اکنون با ہوش بشنو و در یاب

بدان کہ اسے عزیز این نور حقیقتہ ریح است کہ آنرا روح نامند کہ الارواح

مراکب من السرایع یعنی دم بقدم آیمختہ ویکے شدہ ویکے گشتہ است چنانچہ

بوسے در گل و مسکہ در شیر بیت

بندہ با حق ہجو شیر و روغن است آیمختہ این ہمہ شیر است و روغن ہم توی لایبصر

اما حقیقتشوم است کہ آنرا روح خوانند و نور گویند کما قال اللہ تعالیٰ

اللہ نور السموات و الارض این ذرہ نور و روح را یہ عبارت و اشارت

گفتہ شدہ است اما بحقیقت نام و نشان تدار و وحد و رسم نیز ندارد ذاتے

است تا محدود و نامتناہی و بھرے است بے پایان و بے کران و این ذات نور

علی الدوام در تجلی خویش است چنانچہ بزرگے فرمودہ سمیت

بے نشان شود درہ نام و نشان تا جمال خویش را بسنی عیان

پس گل آدم ہمین دم خاک باد ظاہر صورت چہ معنی ہر چہ معنی یا دبا

ذکر

چون این شنیدی و در یافتی اکنون با ہوش بشنو و در یاب بدانکہ اسے عورت

ہمین دم و قدم یعنی روح و روح را خدا و رسول گویند ظلمت و نور خوانند جبرئیل میکائیل

و اسرافیل و عزرائیل نامند بہشت و دوزخ جن و انس و جن و صیور و کفر و اسلام

خوانند دین و دنیا کعبہ و بتخانہ گویند بہر بیت

مسجد و دیر تونی کعبہ و بتخانہ یکے است ہر کجا گوش ہنہا دم ہمہ غوغاے تو بود

و این حقیقت عشق است کہ خود بخود چنین است ظاہر و باطن خود است

هر چه شد شدن تواند و هر چه کرد کردن تواند و بداند که **وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ**

فَسَدَّ بَيْنَهُمْ

عشق مشاطه است رنگ آمیز که حقیقت کند به رنگ مجاز

عشق میبازد خدا یا خوشیستن شد بهانه در میان مرد و زن

این مثنوی است که گفته شده همه در باب عشق درج کرده شد **وَاللَّهُ أَعْلَمُ**

بالصواب۔

مثنوی

عشق گوهری به او بے نشان
بهر عشقش هر دمی تو جان فشان

عشق اول عشق آخر جاودان
با خودی خود بس از دایمان

عشق نور و عشق ناز و عشق دای
عشق پنج و هفت باشد عشق چای

عشق باد و عشق آتش آب خاک
و حقیقت عشق باشد جان پاک

عشق شاه و عشق ماه و عشق راه
بر سر خود عشق پوشد صد کلاه

عشق هوش و عشق کرمی از دانه
هم قلم هم لوح هم محفوظ دان

عشق شمس و هم سما و هم زمین
هم فرشته در شمار سے در کین

عشق روشن هم نجوم و هم برج
با خودی خود نزول و هم عروج

عشق پنج و عشق شاخ و عشق گل
عشق میوه عشق تخم و عشق بل

عشق در صورت جمال خود نمود
جمله اشیا در حقیقت عشق بود

این مختصر را وجود العاقبتین نام نهاده شد۔

التاس

حضرت سید محمد حسینی گیسو دراز قدس سرہ کے مجموعہ یازدہ رسالے میں رسالہ پنجم صفحہ (۱۰۶ تا ۱۰۹) .
موسوم پر رسالہ توحید خواص "اکی تصانیف کے ضمن میں بلع ہو گیا۔ اس مجموعہ کی طباعت کے بعد معلوم ہوا کہ
وہ رسالہ حضرت حسین بلوچی قدس سرہ کا تصنیف کردہ ہے حضرت حسین بلوچی قدس سرہ امام مظفر شمس بلوچی علیہ الرحمہ کے
فرزند اور خلیفہ تھے اور امام مظفر حضرت مخدوم الملائک شرف الدین احمد سیدی غیری رحمۃ اللہ علیہ کے مرید اور خلیفہ تھے۔

انظرین کرام تصیح فرمائیں۔ خاکسار
سید عطاء حسین عفی عنہ

از تصنیفات

حضرت قطب الاولیا امام الاصفیاء شہباز بلند پر داز لامکان جعفرانی

ولی الاکبر خواجہ صدر الدین ابوالفتح سید محمد گیسو دراز بلند نواز

رحمۃ اللہ علیہ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد لله رب العالمين والصلوة على رسوله محمد وآله
 اجمعين۔ اما بعد رسالہ در بیان توحید خواص و مقام اہل اختصاص۔
 بعد از حمد کہ موجود نیست مگر در صورت ورود در مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ مقصود
 نیست مگر در آنچہ سوال میگردی و بہ ابتهال در میخواستی کہ چند سخن در توحید
 خواص بنویسم قلم بگیرم و بتائید ربانی در کتابت آوردم تا ششمہ اجابت سوال
 تو کنم و سخ شاک و شبہ از دامن یقین توبہ آب تحقیق بشویم و چنانکہ زمانہ وقت
 ملائکہ بنویسم از راه انصاف کہ محمد دل سامع باشد کہ ان شانی ذلک لذلک
 لمن کان لذلک قلب۔ والموفق هو اللہ

فصل۔ بدانکہ موجودات عالم بر دو نوع است عالم صورت و عالم
 معنی عالم صورت ہمہ نایہراست و عالم معنی ہمہ باطن۔ عالم صورت بعضی
 بیدار و نایہر و پدیدہ میشود چنانکہ ملک بعضی بیدار باطن و پدیدہ میشود چنانکہ ملکوتی۔ و
 آنکہ عالم معنی است آن دیدہ نشود مگر در صورت پس ظہار و باطن ہمہ صورت
 دوستی کہ او نور را بر این صورت و در ظہار مینماید بر باطنی
 هر نفس کہ بر تنشہ معنی پدید است از صورت انکس است کسین نقش است

دریائے کہن جو بر زند موبحے نو موجب خوانند و در حقیقت دریا است
 موحدان گویند کہ یک نور است کہ خود را بہم صورت نمودہ است و
 بہم کسوت پیدا کردہ است و بصورت مجنون و لیلی و لشکر و امثالہ و غیرہ تجلی
 کردہ است و ہونست کہ بچشم مجنون نظر بر جمال خود کرد و در لیلی دید و خود را دوست
 داشت پس ہر کرد و دست داری و بہر کہ روسے آری روسے بد و کاری او
 باشد اگر چہ تو ندانی قطعہ

میل خلق جسد عالم تا بد گری باشد ورتنا شد سوستے
 جز ترا چون دوست نتوان دانستن دوستی دیگران بر بوسے نشتے
 نظر مجنون بر حسن لیلی بر جمالیست کہ جز آن جمال ہمہ قبیح است اگر چہ مجنون زند
 کہ ان اللہ جمیل و یحب الجمال غیر اور انشا ید کہ جمال باشد چون غیر اور در حقیقت
 ظہور نیست جمال دیگر چگونه تواند بود ریاضی

یارے دارم کہ جسم و جان صورت اوست چه جسم و چه جان جملہ جان صورت اوست
 ہر معنی خوب و صورت پاکیزہ اندر نظر تو آید آن صورت اوست نہ کاندہ
 مردے پیش خواجہ شفیق بلخی رحمۃ اللہ علیہ آمد و گفت یا شیخ بزبان بیان
 توحید کہن خواجہ شکر طلبید و آن مرد را پرسید کہ این چیست آن مرد گفت شکر است
 پس خواجہ فرمود ازین شکر صورت اسپ و ستور آدمی باز آن مرد صورت
 ہائے مختلف ساخت خواجہ یک یک پرسید کہ این چیست آن مرد گفت کہ این
 آدمی و این اسپ و این ستور است خواجہ فرمود ہمہ را بشکن ویکے کن آن مرد
 ہمہ را بشکست ویکے کرد خواجہ فرمود اکنون چیست گفت شکر است خواجہ فرمود
 کہ برو کہ بیان توحید تمام کردم قطعہ

یک مین متفق کہ جسز او ذرہ نبود چون گشت ظاہرین ہمہ انبیاء

اسے ظاہر تو کہ عاشق و معشوق بالذات مطلوب را کہ دیدہ طلب گار آمدہ
 ہمان معنی کہ بزبان موسیٰ علیہ السلام آدنی گفت خطاب لن تزیانی ہم ازو
 شنید و ہمہ معنی کہ بزبان درخت ابی انا اللہ گفت بگوش موسیٰ آزا ہوشنید قطعہ
 چون چائش صد ہزاران رو داشت بود و ہر ذرہ دیدارے دگر

لاحب دم ہر ذرہ بنو دیار تا بود ہر دم گرفتارے دگر
 تجلیات اور انہایت نیست ہر عشقے از و نشائے دیگر دہد و ہر عارفے
 از و عبارت دیگر کند و ہر محققے از و اشارت دیگر فرماید اما برین سر عزیز کرا وقت
 دہند آزا کہ بدل رسیدہ باشد و حفظ دلش دایم ہمین باشد چنانکہ گرسنہ تقاضاے
 او بطعام باشد تقاضاے دلش دایم ہمین باشد بزرگے گفتہ است کہ محبت
 و معرفت آن باشد کہ خداے تعالیٰ مرحب و عارف را عیش و غذا باشد

نہ ہوشنید قطعہ
 ہوشنید قطعہ
 ہوشنید قطعہ

و خودش وے با خیالش بود و گفتن وے با خیالش بود و بودن وے با خیالش
 بود جملہ حرکات و سکنا ت بے ادگنہ اردا کنون آکس اہل دل باشد اما دیگرے
 نہ ہوت کہ زمانے دل بجنور محبوب آرد و زمانے دیگر دل بگریز و چون آہوے وحشی گرفتہ
 بخانہ آرنہ ہمین کہ رہا شد رفت چنین کسے را اہل دل خوانند اہل نفس گویند و سالک
 خوانند و صوفی گویند متصوف گویند یعنی روتہ راہ صوفیان خوانند صوفی گفتن نہوان
 کہ صوفی در نمک زار حقیقت افتادہ نمک شد عوام گا و خرا ند و علما با خرا ند و متصوفان
 راہ رواند و صوفیان رسیدگان حق اند پیت

تہا کے اے عطار زین حرف مجاز بر سر امر از توحید آے باز
 مارا چون قلم در صحولے وحدت روان است فرقا کفرہ باشد چون یک
 نور است کہ محیط است بہہ صورتہا پس اورا نور مطلق گویند و توحید مطلق اسنا
 است کہ چیزے از چیزے و راہے از راہے و کارے از کارے و جہتے از

صحتے جدا نکلتی و پشت پھیرنے تدہی و روسے پھیرنے دیگر نیاری کہ چون روسے
 پھیرنے مقید آری بے شبہ پشت بدیگر ہا کہنی از توحید مطلق بیرون افتاد و باطنی
 مسلمان حقیقی اوست کہ بتوحید مطلق رسیدہ باشد و آنکہ بتوحید مقید ماند مسلمان مجازی
 باشد حقیقی اگر نیندانی کہ چہ میگویم در چشم من در آد بین کہ ہمین است نظم
 آفتابے در ہزاران آبلینہ تافتہ پس بزرگ ہر کیے تلپے عیان انداختہ
 جملہ یک نور است لیکن رنگہائے مختلفہ اختلاف این و آن را در میان انداختہ
 برہر کہ این در حقیقت کشادند اضافت من و تو از و ساقط شد و نسبت

اذان من و تو از و طرح افتاد از ہفتاد ہزار حجاب اذان نور و ظلمت کہ پیش سالک
 است من بندہ یک نقطہ ام کہ بتو تا ہم و راہ صد سالہ یک ساعت گم کنم گوش
 دار کہ این جملہ ہمین غافل بودن تست از محبوب تا غفلت از تو بر خاست
 حجاب نیست اما آنچه حجاب نورانی و ظلماتی کہ گفتیم میتواند بود کہ نماز و روزہ
 و تلاوت قرآن و لذات عبادت کہ ترا از دیدن محبوب و یاد آوردن او
 باز دارد این ہمہ حجاب بہا ہے نورانی باشد و حجاب ہا ہے ظلماتی ہمہ مشغولی ہوا
 نفس است و چون گفتیم کہ یک نور است حجاب نور و ظلمت چہ معنی دارد ناہیکہ
 آری چون تو بان نوری و لمحہ از او غافل رہے ترا حجاب نیست چون غافل شدی از
 محبوب گشتی از حجاب بیرون باید آمد حجاب و معصیت تو ہمہ غافل بودن تست
 از محبوب و اگر توی پس غیری اورا حجاب میشود بد آنکہ چون ہمہ یک نور است
 و اورا حد و نہایت نیست پس ہر چہ بہت در عالم صورت و معنی صورت
 اوست و او بیچ صورت مقید نیست تو یہ تو اثر آنست کہ از قید بیرون آئی
 و در توحید مطلق افقی بہیت

حجاب روسے تو ہم روگشت در ہمہ حال نہانی از ہمہ عالم ز بس کہ سپیدانی

ہمیں کہ پردہ پندار از غیر در صحراے دل تو آمد و دلی پیدا نشود و حجاب
وے نمود۔ بیت

ودی را فیت رہ در حضرت تو ہمہ عالم توئی و قدرت تو
چون پندار غیر و دلی از ساحت دل تو بر خاست دل بزبان مال
این گوید۔ رباعی

روزت بتو بودم و نیکم نشتم شب با تو نمودم و نیکم نشتم
نخن برده بودم کہ من بودم من من جملہ تو بودم و نیکم نشتم

خدا یا مارا از پیش ما بردار و خود را بر خود پیش دیدہ نمودد احم و قائم دار این
چند سخن یادگار این درویش برابر جان خود بداری و بہمہ کس نہامی و کیکہ در
غلب این یا شد در ہفتہ بمطالعہ این رسالہ خالی نگذاری کہ قائمہ خواہد
انشاء اللہ تعالیٰ بمنہ و کمال کرمہ۔ تمام شد رسالہ توحید خواص
تصنیف حضرت سید محمد حسینی گیسو دراز بندہ نواز قدس اللہ
سرہ العزیز

نورانی بودم و نیکم نشتم
نخن برده بودم کہ من بودم من

رسالہ منظوم ورافکار

از افاد است

حضرت قطب الاولین سید محمد حسینی کیسودر از رحمتہ اللہ علیہ

رسالہ منظوم درازو کا
 از تصنیف حضرت خواجہ خواجگان جعفر الثانی
 ولی الاکبر خواجہ صد الدین ابولفتح سید محمد حسینی گیسو درازیند توان
 رحمۃ اللہ علیہ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

حاضر و ناظر تو حق در دل بدان	ہم بدان با خویش اور ہر زمان
رفع و سواس است توجہ پیر نیز	عم ازین گردی تو داصل لے عزیز
عین خا خود را اگر وانی دلا	محو گردی از خودی خود در خلا
عین خا دانی کنی ہر جانظر	از بر اسے محو خویش است سرسیر
ہم لاجل اثبات حق است ہر زمان	ہم بدان باشی تو مثل عاشقان
اسے تو با ہر جزو خود خارا بدان	ہم بہر از جزو کل اشیاءے آن
تا میفت خاشود کشوف ہم	خاشود معشوق تو اسے محشم

ہرچہ در رہ در نظر آید بدان
 فعلہا را بمسئلہ فعل را و بدان
 آئینہ روشن بہرین تو بعد ذکر
 آئینہ در ہم بہرین تو خویش را
 زین برے رویت حق ابدان
 کل شئی ہا لک دان جز خدا
 این بر اسے محو خود را ہست بدان
 کن تصور من ہرین بہنیم علمین
 ہم تصور کن تو با خدا و بہرین
 اندرون نون تصور کن تو خدا
 تا حضور دل شود اندر من باز
 ہم تو در نون کن تصور یا خویش
 ہم یقین دان پیش او اسادہ ام
 ہم ہمین بہنیم یا خویش را
 منتظر باشی کہ این دم با یقین
 جملہ حرف قافے قاری بدان
 قائم است این جملہ حرف قافین
 منتظر باشی بدان صورت کہ آن
 چون کہ آن صورت تجلی حق است
 چون کنی تالی تلاوت ہمچنین
 خارقے اید بدست و دستے

ذات او تا غیر او معنی ہمان
 قائل او ہست کس نہ در میان
 خا بدان خود را و کن در خویش فکر
 کن تصور روے خدا در خود ولا
 گیر لازم طالب در ہرزمان
 غیر او چہ سیرے ندانی دہا
 کوششے کن اندرین محنت بجای
 تا کہ گرد کشف بر تو فرض عین
 تا کہ بینی بر تو انیت فرض عین
 قبلہ خود تو پہر دستے بجای
 در نمازت حاصلت گردن باز
 شمسین کاف ازین چون شہ پیش
 بندگان چون در سجود افتادہ ام
 میکنم ہم انکار کار خویش را
 یا من آید در سخن آن نازین
 صورتے دارند و شکل دستان
 ہم بحق در وقت نالی ذوی یقین
 قایت بینی تو آن صورت عیان
 چون بہرین تو شوی مست است
 ہم کلام شد بدل خوانی ازین
 ختم قرآن تو کنی در ساستے

دین

دین

ہم ہمیں خوشی بود تو عینِ خا
 اندرونِ دل تصور کن تو خا
 ہم بدان حق را تو میم خود دوام
 تا کہ کشف این شود لے خوشی سپر
 گر تو میخواهی حضور لے جان سپر
 ہر چه در خا بگذر و آزا بدان
 عالم غیبت چو آید در نظر
 ہر چه بینی منتظر باش لے سپر
 جملہ را دان تو صفاتِ سزوات
 وال الف تا جملہ عالم را بدان
 این را کے کشف تو است لے سپر
 اسم الف در دل تصور کن ہم
 و ہمیں خواہی بہ بینی آن جمال
 تو میا و ہم بجہینے سے سرفرو
 گر روی در نامکان بینی لقا
 مطلع بر کاف با یاعین صداد
 فتح باطن میشود از ذکر وال
 میشود دل را حضور از ذکرنا
 ذکر مدادی خلا چند ان بگو
 ذکر چار و ہم سے را با کن حضور
 خاصہ تھیو در از اہل عیان

ہم بدانی تا شود کشف خا
 تا شود قلب تزار ویت ابا
 ہم تو میم این ہمہ عالم تمام
 نیک سنجی آن سشنو پند پر
 باش و ایم در خیال دیند
 خا و وال ہم الف ہر زمان
 کن تصور جملہ را خا سر بسر
 قاف آنچه آیدت اندر نظر
 ہم ازین ہمیشہ کشف صفا
 منتظر تا آن با سشی ہر زمان
 اندرین محنت بخور خون جگر
 ہم بہ آب زر نوشته والسلام
 باش اندر میم رانی کل عالم
 چوں در آئی آن در اہم دم
 تو ہمیں کن باش جو جان ہر
 ہم شوی آن منقص کہ بعض
 چونکہ است از نبی خوش خصا
 ہر شے بسیار گو آزا بتا
 تا دست روشن شود لے حق
 تا چہا را طراف سے بینی تو نور
 ذکر پنج رکعتی تو گوی ہم سبحان

ہم بذكر خا شود حاصل حضور
 ہم بذكر لام و او آخر بدان
 ذکر الف ہم لام و ہا ذکر خفی
 ذکر کشف کاف در نون با حضور
 ذکر ابد الان کسے گوید مدام
 ہم برائے استقامت آن مقام
 ذکر یا ہو ہم پوصف کو کنون
 ذکر ہو دور کنی لے مست فنا
 ذکر ہو در چار رکنی لے عزیز
 ہم بلا کیفے بہینی نور حیا
 ذکر یا آخر کہ یا است اندر حجاب
 ذکر الف آخر یا است لے گوہنیا
 کشف توحید ان کہ ذکر بندست
 ذکر خا آخر کہ با خوشدل رہا
 ذکر نہ چون چار رکنی گو و لا
 ذکر حق استادہ گو اسے نور نور
 ذکر یا و آخرت یا اسے عزیز
 ذکر یا آخر کہ والست لے لکھا

دل شود ذکر ازین ہم جملہ نور
 میشود کشف مساوات لے جو ان
 و ایم الاحوال گوید گرو لی است
 کن توحید ان تا شود کشف قبول
 او شود ابدال ہم صاحب مقام
 ذکر دوم ابدال گویند بردوام
 از دلانت تا کہ نور آید بیرون
 گو برائے محو خود را دایسا
 محو کلی تا شوی بس گو تونیر
 گرتو گوئی بس تو ذکر انہما
 گو کہ تا گرد دعایت مستجاب
 تا شود کشف مساوات لے جو ان
 خاصہ شیخ فرید، جہودن است
 بہر قطع طمع جملہ جز خدا است
 بہر کشف پاک ذات حق را
 تا تمام اندام تو گیسر حضور
 ہم دور کنی است بگو آزا تونیر
 بہر دفع سرویت گو بے شمار

ایضا ذکر ابدال بحسین
 کما ہو المتعاد فیہ دیدار لہمین

قطب رسالة امراء

از تصنیفات

حضرت قطب الاولیاء امام الاصفیاء شهباز بلبلت پیر در زلامکان

جعفر الثانی ولی الاکبر خواجه صد الدین ابو الفتح سید محمد یسودر از بندہ نو

رضی اللہ تعالیٰ عنہ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِیْنَ وَالصَّلٰوةُ عَلٰی رَسُوْلِهِ
صَلَّیْ وَآلِهِ اَجْمَعِیْنَ -

بدان کہ بدستی کہ راہ سالکان طریقت اول مجاہدہ بعد او مراقبہ بعد او
مشاہدہ و بعد او مکاشفہ۔ اما درین کتاب مقصود بہ مراقبہ بود کہ مرتبہ اول بیان
کرده شدہ۔

و مراقبہ در رفت برگردن شتر سوار شدہ سوے دوست رفتن است
و در اصطلاح سلوک گردن ہناردن بخنور دوست و دوست را در چشم داشتن۔
و انواع مراقبہ بسیار است و درین کتاب بر سبیل اختصار سی و شش
مراقبہ ذکر کردہ شدہ تا طالب زور مقصود در رسد۔ و این کتاب را
مراقبہ خوانند۔

مراقبہ اول آہنت کہ خود را در ایم الحال حضور او داند اور این
حاضر اند بر حکم نفس اَلْمُتَعَلِّمُ بِاَنَّ اللّٰهَ یَبْیِّنُ لَیْسَ یَعْنِیْ اَنْکَسَ کہ گناہ میکند
نمیداند بدستی کہ خدا سے می بیند بلکہ او تحقیق حاضر است می بیند ہر فعلی کہ از آن
میکند۔ و این مراقبہ آہنت کہ جبرئیل علیہ السلام حضرت رسالت پناہ را تعلیم
کرده بُوَانِ تَعْبُدَ اللّٰهَ کَانَکَ تَرَاہُ فَاَنْ لَمْ تَرَہُ فَاَنْہَ یَرَکَ

یعنی ایک عبادت بکن تو اسے محمد خدا پر اچھا سنتے کہ می بینی تو اوراپس اگرچہ
تو اور اپنی بینی او تزامی بیند و این را مراقبہ حضوریت گویند۔

مراقبہ دوم قلبی گویند و آن آنست کہ ہمہ وقت اور اور قلب
داشتن چنانکہ قوله تعالی وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ وَ فِي الْأَرْضِ این
آیت اشارت بدین مراقبہ است یعنی آن خداے است کہ موجود است
در آسمان و در زمین و از آسمان قلب یعنی دل تصور کن و از زمین قالب
کالبد دل بدان یعنی ہمہ وقت بدان کہ وجود در دل و در کالبد دل است۔

مراقبہ سیوم راقبہ گویند آنست کہ ہمہ وقت اور از نزدیک خود
داشتن چنانکہ قوله تعالی كُنْ أَقْرَبَ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ یعنی
مانزدیکیریم شمار از شاہ رگ شما۔ و حضرت امیرالمومنین علی ابن ابی طالب
علیہ السلام اشارت کردہ اند مع کل شئی لا بمقارنہ و غیر کل
شئی لا بمسرایلہ۔ یعنی بدرستیکہ آن خداے تعالی با ہر شئی موجود است
نہ بالتصال آن و بغیر ہر شئی است نہ بانفصال مانند در آئینہ۔

مراقبہ چہارم را مراقبہ معیت خوانند۔ آنست کہ اور او ایم
با خود شناس چنانکہ قوله تعالی وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَا كُنْتُمْ۔ یعنی ان خدا
است با شما ہر جا کہ باشید شما۔ این آیت اشارہ بر مراقبہ است۔

مراقبہ پنجم را مراقبہ احاطت خوانند و آن آنست کہ اور ابد اندو
تمام ذات خود و در اوقات غیر در گرفتہ است چنانکہ قوله تعالی وَاللَّهُ
مِنْ وَرَائِهِمْ مَحْجُوبٌ یعنی خداے تعالی شامل در ہم ایشان چون آب
در جامہ میں در تمام ذات خود را احاطت او بداند۔

مراقبہ ششم را مراقبہ افعال خوانند یعنی ہر شئی را با فعل آن شئی

کہ بیند خداوند تعالیٰ را خالق آن شمار و بدو بہ خلق خالق پیدا کند چنانکہ قولہ تعالیٰ
 وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَاٰتٰكُمْ نَفْسًا مِّنْ عِندِ نَفْسِکُمْ عٰلَمًا بِمَا تَعْمَلُوْنَ یعنی خدا سے تعالیٰ آفرید شمار او فعل شمار را
 پس در ہر فعلے اور اپید کند پس و فعل آن رمزے بخد اینہا ید۔

مراقبہ ہفتم مراقبہ صفات خوانند یعنی دائم مشغول بہ بزرگی
 او متفرق شود کہ آنحضرت کریم است ہر چیزے را نعمت میرساند چنانکہ
 قولہ تعالیٰ وَسِعَتْ کُلَّ شَیْءٍ رَّحْمَةٌ وَاَعْلَمَ اِلٰہٌ بِمَا تَعْمَلُوْنَ یعنی میتواند ہر شئی برحمت
 و علم او توانست برحمت و علم آنست کہ شب در روز و روز و آنتگی و خیال در
 اوصاف اللہ باشد۔

مراقبہ ہشتم راقبہ خوانند یعنی خود را در مقام فنا پذیرد و خود را در مردگان
 شمار و درین مراقبہ الگناہ است کہ در مقام عدم وجود اللہ پیدا شوم۔ قولہ
 تَعَالٰی اِنَّکَ مَیّتٌ وَاِنَّمَا مَیّتُوْنَ اَشْکٰکُمْ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ عِنْدَ
 رَبِّکُمْ تَخْتَصِمُوْنَ یعنی اے محمد تحقیق تو مردہ است و تحقیق ایشان
 مردگانند پس تحقیق شمار در روز حشر نزدیک صاحب دعویٰ میکنند شمار۔
 مراقبہ نہم زوالی باشد خود را محو کند بر گناگی او آید یعنی پیدا آرد و بر گناگی
 او آید یعنی یکے پیدا آرد وہم تا پیدا شمار و قولہ تعالیٰ قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ
 ایماے بر توحید ذات است۔

مراقبہ دہم سوئی باشد یعنی ہمہ علامت ربوبیت بر مرتبہ بلند تر آرد
 و عالم را در مرتبہ فروتر چنانکہ قولہ تعالیٰ سَنُرِیْہِمَا اٰیٰتِنَا فِی الْاَسْمٰنِ
 سَرَابٍ مُّیْمِنٍ نَّٰیْمًا لِّمَنْ اَشَاءُ وَاَسْمٰنٍ اُخْرٰی نَظْرًا لِّمَنْ اَشَاءُ
 اَلَا لَہٗ عِندَ اللّٰهِ عِزٌّ کَبِیْرٌ یعنی اے محمد تحقیق تو مردہ است و تحقیق ایشان
 مردگانند پس تحقیق شمار در روز حشر نزدیک صاحب دعویٰ میکنند شمار۔

مراقبہ یازدہم شہو و باشد یعنی بدانکہ او ہمہ وقت حاضر است
 و در الوہیت او ہمہ عالم گواہی دادند کہ او شاہد و مشہود است ہم در متفرق
 شود۔

مراقبه دوازدهم وجودی باشد یعنی همه جا اورا بداند بر حکم
 اَيْنَمَا تَوَلَّوْا فَمُوجِدٌ وَجْهَ اللَّهِ عِنِّي هَرَجَا كَمَا بَشَيْدَتُمْ اِسْمَاءُ اَنْتُمْ مَوْجِدٌ
 است هم درو مستغرق شود۔

مراقبه سیزدهم سراق است یعنی در تصور دل پرده از و بر رگ
 که باشد اما رنگ زریه تر و روشن دل مقربودا و قصد کند و مستغرق شود قوله
 تَعَالَى اَلَمْ تَرَ اِلَى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ يَعْنِي نِي يَمِينِي تَوَاسِعُ مُحَمَّدٌ
 سوسے پروردگار خویش چگونه دراز میکند سایه را پس استمداد و ظل پرده
 اوست وجود شمس شود مقصود است۔

مراقبه چهاردهم جمال باشد یعنی خیال در حین او کند مستغرق
 شَوْقًا مَائَانِ اِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ فَرَأَى مَجْمَعًا هَرَجًا كَمَا بَشَيْدَتُمْ اِسْمَاءُ اَنْتُمْ مَوْجِدٌ
 پس در راحت اندایشان جز آن مراقبه است۔

مراقبه پانزدهم مصدر و مرجع باشد یعنی در خیال غرق شود
 که هست پیدا آرد و بر دو کوه و بیداری و یعیند۔

مراقبه شانزدهم ارتسام است یعنی چهار سوره در خیال
 کشاده تر بگذارند تمام با معنی والعصر والضحی واللیل والشمس۔

مراقبه هفدهم امانت باشد یعنی خود را از این بداند و آنچه
 پیش خود است امانت شمارد و این مقام تسلیم است وَحَمَلَهَا
 اَلْاِنْسَانُ اِنَّهٗ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا یعنی با امانت آدمی گرفت
 و حال اینکه در جهل تاریک بود۔

مراقبه هیجدهم پیر است یعنی در خیال طاعت پیر شود من یطیع
 الرَّسُولَ فَقَدْ اطَاعَ اللَّهَ تَزْدِيكٌ تَامِنُ القَضَاتِ پیر در دل مرید خود

رامی بیند و مرید و رذل پیر خدا سے رامی بیند۔

مراقبہ کوڑو ہم آئینہ است یعنی شب و روز در خیال خود و صراط مستقیم خود جوید و ان رقی علی صراط مستقیم خود نمائی کند۔

مراقبہ بستہ اشیاء باشد یعنی بدانند در خیال کہ خالق ہمہ اشیاء دست ہرچہ کند او کند۔

مراقبہ بستہ یکم ہویت است یعنی تمام در محو غیر ذات اللہ کہ کوند و جود لہ ازان مراقبہ است

مراقبہ بستہ دوم ہیت باشد در خاطر گیرد کہ ہمہ درون عرصات عرش ایستادہ و دست ہم بستہ با سلوک پرہیت ترسان و لرزان

و پریشان حکم قضا اللہ بر طریق جہات کشادہ ہماہیت در رساند کہ *لین الملک الیوم لله الواجد القهار* یعنی کشادہ در خاطر و ارد کہ فرمان در رسیدہ کہ

من کدام است ملک امروز خدا سے را کہ او تہنایے وزیر و شریک و شکنندہ مقصود شما است در حساب و عذاب غرق شود

مراقبہ بستہ وسیلوم و چہ اللہ باشد با تصور و جود کل شیء *ہا لک الا و جہدہ* تسلیم کند یعنی ہم در ہلاک پذیرد و جود اور بقا و خود ہم

در و شود۔
مراقبہ بستہ چہارم خاتم است راست بہشت و چپ دوزخ تصور کند و خداوند محاسب بدانند این مراقبہ نیست مگر تشویش در

تشویش سخت نیکی۔
مراقبہ بستہ پنجم عرش باشد غایت مرتبہ او تصور کند کہ او بر

عرش است۔ *ثم استوی علی العرش* اما ازان شباب میکند کہ

کہ چنین مربع می شنند و میفرماید کاستوانی هذا۔

مراقبہ نسبت و ششم و راء است یعنی خود را در مقام نسبت
انداختن پس در آنجا عین شهودی وجودی نیست لذت و ذوق و لذت
و بقای نیست ازل و ابد نه۔

مراقبہ نسبت و هفتم محاسبه که خود را در آنجا حساباً و بسیراً دارد
بصاغت بایستد۔

مراقبہ نسبت و هشتم صور و اشکال است استغفر الله
لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ صدق آن کشاده کرده چنین
صور و صورای وجود آید تصور کند اما درین چون بزه کاریست۔

مراقبہ کرامت نسبت و نهم و لقد ذکرنا بنی آدم در تصور
کند که آدمی را تظلم و تعظیم بخشیده۔

مراقبہ سی ام نزهت است که در تصویر پاکی خود با شدت
با قدوس پیوند و پاکی را راه نماید۔

مراقبہ سی و یکم خدا باشد یعنی هیچ وجود در دل موجود نبیند و آن
صفت هویت است لا اله الا هو درین کار پیشتر میبرد۔

مراقبہ سی و دوم فردانیت است و آن در تصور است
با احد و فرد و صمد و نیز عمل این مراقبہ است۔

مراقبہ سی و سیوم صمدیت است لا فصل و لا وصل
ولا قتراب و لا بعد و صمدیت صرف جولانی کند۔

مراقبہ سی و چهارم عین باشد عین الاعیان خود را بمینای
آن کرده اند یعنی ذات او عین حضور در تصور کند۔

مراقبہ سی و پنجم وحدت خوانند کہ حضرت علی علیہ السلام میفرماید
 العلم نقطہ کثرها الجہل چنانکہ مردمان العالم کلمتہ بل حرفۃ
 بل نقطہ۔

مراقبہ سی و ششم کثرت تصور کنند میرود میگیرد تا آنکہ وہم پرواز
 اعلیٰ علیین و اثر او بیند بلکہ برتر بیند و زہے اثر مراقبہ کہ کسے را از ان خبر نباشد
 محمد حسینی بسیار این حسبنا اللہ اکنون سخن کوتاہ کن والسلام

رسالہ افکارِ پیشہ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

رسالہ اذکارِ چشتیہ از افادات حضرت مخدوم سید محمد حسینی گیسو دراز قدس سرہ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

بدان بدستیکہ اذکار ہمہ مروی اند از رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و بعضے ذکر با تعلیم کرد از رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم امیر المؤمنین علی کرم اللہ وجہہ و بلالؓ و بعضے ہر ایک را بدین - روئے -

دو ترے رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم امیر المؤمنین علی رضی اللہ عنہ را فرمود کہ یا علی بنمایم تر را ہے کہ یہ نبی بدان راہ خدا سے عزوجل را گفت علیؓ نعم یا رسول اللہ پس رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمود بگو لا الہ الا اللہ پس گفت علی رضی اللہ عنہ یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و ایم میگویم پس رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گفت بگو چنانچہ من تعلیم کنم پس رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تعلیم کرد امیر المؤمنین علیؓ و بلالؓ را -

و بعضے از ان اذکار دو حلقی است بگوید لا الہ حالیکہ آغاز کنندہ باشد قول لا الہ از دہن قلب چنانستہ کہ بیرون می آرد از قلب غیر خدا سے را و بگرداند و گردان سوسے جانب است همچون حلقہ تابلیسینہ و باز بگرداند سر گردان

را سوسے جانب چپ و بزند ربط بر دہن دل از آنجا کہ آغاز کردہ بود بقول اللہ چنانستے کہ درمی آرد در دل نور سے ازانوار خدا تعالیٰ نظر ہر کند بخشش سرگردان را بہر دو حلقہ و تصور کند آن اول کہ حلقہ اول راست کہ دنیا پس می اندازم از دل میکشم و رفت دوم را کہ حلقہ دوم راست حقیقی تصور کند کہ از دل کشیدہ دور میکنم و خدا سے را در دل جایگیر میکنم و بلند کند آواز ربط و قصد کند کہ آواز ربط یووالا اللہ از درون دل بر آید و ہم در آن دل بنشیند و تصور کند در حال ہر ذکر کہ باشد خدا سے عزوجل حاضر است بالخصوص اذ تعالیٰ نشسته ایم و واقع چنین است و ہمین مراقبہ است و ہمین تصور در مراقبات دیگر نیز کند و ازین تصور غافل نیاشد و یقین داند کہ خدا سے عزوجل حاضر و ناظر و قریب است از رگ شد رگ ہم و اگر نہ ذکر بیچ فائدہ ندارد و نگاہ دارد دل را از خطرات و طریق دفع خطرات توجہ والتجا سوسے شیخ مرشد کند و بسیار توجہ سوسے شیخ در حال دفع خواطر دارد و بعضے ازان دو حلقہ نظر ہر کند بخشش سرگردان را نظر ہر کند ربط یعنی قولاً اللہ را و بعضے ازان نہ نظر ہر بخشش را و نہ ربط را و این ہر دو نوع را مخفی نامند و اول را جلی نامند و بخشش در جمیع اذکار مخفی باشد ۱۹ ایضاً اگر ہر دو ذکر یعنی جلی و مخفی با جہس تمام نفس باشد خطرات دفع و دور جمیع اذکار قصد جس نفس کند و رین تاثیر بسیار است و اگر ذکر در جمیع احوال خود حال اکل و شرب و غیر ذلک جس نفس کند زودتر بمقصود رسد۔

و بعضے ازان اذکار فنا و بقا است نفی و اثبات آورد و بردنے نامند و بعضے ازان حدادی است و تصور در حالت اذکار بدستی کہ نیست معبود مگر اللہ چنانچہ ہست و نیست موجود مگر اللہ۔ بندگی میان بڑا ابن مخدوم

۱۹۔ مراد ازین حضرت سید اکبر حسینی فرزند ملا محمد حسن حضرت سید محمد حسینی گیسو در ازند کہ شہر بہ مخدوم سید بڑا سے بودند۔ ع ج

سید محمد حسینی گیسو دراز میفرمایند کہ ہمچنین شنیدہ ام از شیخ خود و مخدوم خود کشف
 مزید پر حسب تصور معنی طریق ذکر فنا و بقا چنانچہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ
 وسلم مرا میرالموتین علی کرم اللہ وجہہ و بلال رضی اللہ عنہ را تعلیم کردانست کہ
 بنزد کر بطن اول بروہن دل پس بجهت قبلہ در آن فرو کنندہ یا شدہ سر خود را
 سوئے زمین یا ز بنزد کر بطن بروہن قلب اولاً بجهت راستا یا ز بجهت
 چپا بروہن قلب و جلوس اذکار همچون جلوس کن و رصدا رگفتہ شد اما میباید کہ
 دہن قلب و محل قلب متناسد کہ معرفت این بنیاد افعال صوفیہ است ازین
 حاصل میشود۔ نزدیک قلب پر کالہ گوشت است مثل صنوبری یعنی کہ گوشہ
 جاے روح حیوانی کہ بدو تعلق کردہ است و روح انسانی کہ نام نفس نامقہ است
 عند الحکما و روح الروح اعظم است عند صوفیہ و آن فیض حق سبحانہ و تعالیٰ و
 امر از امر ہائے او و شان از شانہائے اوست و ہو غیر مخلوق و آن ہر
 دو مخلوق اند و موت عبارت است از از ہاق روح حیوانی اتفناق
 بین الحکما و الصوفیہ و روح انسانی نیز نزدیک امام محمد غزالی رحمتہ اللہ موت
 عبارت است از قطع تعلقات روح حیوانی و کذا نزدیک تابعان امام
 مذکور داین پر کالہ گوشت نہادہ شدہ است در جانب چپا پس ضرب و
 ربط ذکر بر واقع میشود آنچہ او از میکرو جنس چپہ و علیظ است میسوزد و سبب
 این دو علیظ بستہ شدہ است قلب۔ ہم ازین جہت گفتہ شدہ است و قلیکہ
 فارغ شود صوفی از ذکر و در مراقبہ رود و جس نفس کند شتاب شتاب دم نکشد
 و از بسیاری ذکر دہن قلب کشادہ میشود و آنکہ اعداد ذکر و علقی پانصد کرت
 است و از آن فنا و بقا و جز آن دو ہزار کرت و تا سہ ہزار است ہر چند
 ہر ذکر زیادہ شود مراد زودتر حاصل شود زیادہ ذکر حاصل شود و ہر ذکر کم شتاب

بناید کرتا آنکہ از ہزار بار کم نکلند باز گزارد۔ بعضے اتران طرق ذکر فنا جلوس وفتا
 مثل جلوس صلوة است گزرنوے راست استادہ کند و سینہ خود را دراز کند
 سوے قبلہ و ربط زندا اولاً بزانو و ربط دوم بر قلب۔ و بعضے اتران ذکر فنا و بقا
 این کہ استادہ شود بر سر و زانو در ان حال دراز کنندہ یا شد و سینہ خود را
 نزدیک ربط سوے قبلہ اولاً و بعد سوے قلب دوم یا راتین ذکر اتر اذکار
 ابدالان است۔ بندگی میان بڑے ابن حضرت مخدوم سید محمد حسینی گیسو در
 قدس اللہ سرہ الغریب میفرماید کہ ذکر ظاہر شدہ بود مخدوم مارا انچہ ظاہر شدہ بود
 و بعضے طریق ذکر فنا و بقا آنت کہ ایتادہ شود و پائے راست را
 پیش ہمدیس رکوع کند بر یک زانو و بزند و ربط در حال رکوع سوے چہت
 اسفل پس استادہ شود و بزند و ربط سوے قلب۔

و بعضے طریق ذکر فنا و بقا آنت کہ استادہ شود و تہد پائے راست
 را پیش پس پیش شود نزدیک ربط اول در ان کہ او تہد چہت بال بعد
 پس آید نزدیک ربط ثانی و بزند و ربط بر دل۔ و بعضے طریق ذکر فنا و بقا آنت
 کہ بہند چہار مصحف کشادہ کر دیکے سوے راستا و یکے سوے چپا و یکے
 در پیش و یکے در کنارہ پس زند ربط اول بر مصحف راست پس بر مصحف
 چپا پس بر مصحف کنارہ پس بر مصحف پیش و درین ذکر تجلی قرآن می شود و مر ذکر را
 اما باید کہ ذکر کند۔ و بعضے طریق فنا و بقا آنت کہ بہند ذکر پیش خود یک مصحف را
 پس بزند ربط بر آن مصحف بعدہ بر دل خود و درین ذکر تجلی رب تعالی و تقدیر
 است۔ و بعضے طرق ذکر فنا و بقا آنت کہ بہند آتش و آزا پیش خود پرگشت
 پس زند ربط اول بر نار پس بر دل خود درین ذکر ظہور انوار از دہن دل ذکر است
 آتش در جمع امور ذکر با شرط است فا حفظ و ہمچنین شرط است در جمع ذکر ہا کہ

توجہ تمام کند سوسے مقصود خود بطریقے کہ نگذارد در خاطر غیر مقصود خود و تصور کند
در قلب حضور خویش۔ و شرط دیگر آنست پاک بودن از منہیات شرع۔ کسے
را کہ موقوف شد این پس وادہ شد نیکی بسیار۔ بندگی میان بڑے سے ابن بندگی
مخدوم سید محمد حسینی گیسو در از قدس اللہ الغریز میفرماید کہ مخدوم یا فرمودہ اند ہر کراہت
نفس و توجہ تمام باشد و بکند آنچه گفته شدہ است از اذکار و مراقبہ حاصل شود
مقصود اولیئہ بہر فعلی و شغلے و کسے را باشد خواہ سلطنت و امارت و قصصا
و تجارت دورس و فتوی زبان نکند اورا چیزے سے پس فہم کن و غنیمت پندار
و بعضے طریق فنا و بقا بشان غلطیہ ہر وقت بزند ربط اولاسوسے راستا بعدہ جانب
چپا بعضے از طریق فنا و بقا بر نقش ہندی بر وجه نہند سینہ خود را بر خوب دان را
نقش است پس بزند ربط اولاسوسے بالا دوران حال کہ بر کندہ باشد سر
خود را بعدہ جہت اسفل نظر کندہ باشد زیر محل استلقاے خود۔ و بعضے از طریق
ذکر فنا و بقا آنست کہ ہنشد و بگیرد انگشت نرپاے راست بدست راست
و نر انگشت پاے چپ بدست چپ و بچہد از نشنگاہ خود سوسے راستے
خود و بزند ربط دوران حال باز سوسے نشنگاہ بچہد و بزند۔ ربط باز جانب
پیش خود بچہد و بزند ربط۔ و بعضے از طریق ذکر فنا و بقا آنست کہ ہنشد ذاکر چنانکہ
جلوس ذکر کہ بالا گزشتہ بزند اول طرف راستے خود باز طرف چپاے خود
باز طرف دل خود این ذکر راستے رکنی میگویند۔ و بعضے از طریق فنا و بقا
آنست کہ بزند ربط اول جانب راستے خود و باز جانب چپاے خود باز
جانب دل باز جانب پیش خود و نام این ذکر چہار رکنی خوانند۔ و بعضے از طریق
فنا و بقا آنست کہ بزند ربط اول از طرف اول راستے خود باز طرف چپاے
خود باز طرف بالاے خود باز طرف دل خود باز طرف پیش خود و درین حال

فرماتے ہیں کہ سر اسوسے زمین و نام این ذکر پنج رکنی است۔ و بعضے از طریق ذکرنا
 و بقا آنت است اینکہ بہندہ پنج انگشت گیارگی اول برجہ خود باز برکتف راستا
 خود باز برکتف چپاے خود باز بر دل خود و نام این ذکر محبوبی خوانند۔ و بعضے
 ازان اذکار جبرئیل است و سہروردیہ و اشخ خالد است برین طریق بگوید
 لا الہ دراز کند گردن را طرقت راستاے خود از اسفل سوسے بالا و بزند ربط
 بقول الا اللہ بر دل و نام این ذکر یک رکنی است۔ و بعضے ازان اذکار
 کروہین و جبروتین است کہ آغاز کند لا الہ از دل سوسے بالا و دراز کند پس بزند
 ربط ہم بر دل بقول الا اللہ۔ و بعضے ازان اذکار ذکر ابدال است بدین
 طریق دراز کند دو دست خود را جہت بالا چنانستے کہ میگیرد چیزے را از ہوا
 از نور ہاے خداے تعالی و باندازد در دہن و بزند ربط بقول الا اللہ تا
 بر انداختنی در دہن استادہ شود بر دو زانو و بچسباند خود را و ظاہر گرداند نشاط آن
 قدر کہ ممکن باشد و این ذکر استادہ ہم میکنند و نظر کنند در وقت انداختن در دہن
 سوسے کنارہ خود و در وقت انداختن است چیزے سوسے بالا کند۔ و
 بعضے ازان اذکار نیز ذکر ابدالی است بدین طریق بنشینند چنانچہ جلوس ذکر است
 پس دراز کند دست راست خود جانب پیش و خود نیز میل کند سوسے بالا
 و مشت بند و در وقت گفتن لا الہ چنانستے کہ میگیرد غیر خداے و میکند
 از دل برون می اندازد پس دست کشادہ کند باز مشت بند چنانستے
 کہ میگیرد از نور ہاے خداے تعالی باندازد در دہن و بگوید الا اللہ و بزند
 ربط و همچنین بگوید بدست چپ و بدین دو ذکر تاثیر بسیار است اگر مداومت
 کند بدین ذکر و اکثر درین ذکر حضور و شہود ابدالایان حاضر میشوند و ذکر میگوبند
 یا ذاکر۔

بدان پدوستیکہ جمیع اذکار اگر دایم کند فا کر را اثر کند و میگردد و ذکر قلب پس همیشه ذکر کند
دل ذکر بشنود و کیسے نزدیک ذکر باشد او ہم بشنود پس آن روح میگردد و ذکر
و بتدلی میان بڑھ ابن حضرت مخدوم سید محمد حسین گیسو در از قدس اللہ سرہ العزیز
میفرماید کہ شنیده ام از مخدوم خود کہ میفرمودند کہ ذکر بزبان تعلق است و ذکر قلب
و سوسہ است و ذکر بروح مشاہدہ است و ذکر بسر معانیست است و ذکر خفی متغایہ
میان ہر یک درجات است و حالات کہ شناسد آنرا اہل آن۔ اللہم ارزقنا۔
و بعضے ازان اذکار انا فیہ و ہوئی بگوید اول انا و اشارت کند سوسے
دل بفرود کرن سوسے دل پس سر بردار دسوسے آسمان بگوید قیہ و متصل با این
بگوید پس ربط بزند سوسے دل فی و بخواند در اشارتے ذکر انا من اہوی
و من اہوی انا و اگر بخواند این مصراع را طریق انا فیہ الی آخرہ ذکر بگوید انا
و بعضے گفتہ اند اگر بخواند کہ بگوید بر طریق این ذکر انا انت انت انا و بزند
ربط کہ در ذکر انا فیہ الی آخرہ۔ و اگر بخواند کہ انا ہو و ہو انا و ہمچنین بلہم گشتہ
اند برین ذکر بعضے صوفیہ۔ اگر بخواند کہ بزبان ہندی بگوید بدین طریق بگوید
ہوں توں توں ہوں و ربط انا فیہ الی آخرہ بزند۔ و بعضے ازان اذکار ذکر ہو
ہو است بدین طریق اول از جانب پیش بفتح الواو پس از جانب بر دل ہو
پس از جانب راستاے نمود ہو بفتح الواو پس از جانب چپا بفتح الواو و بسکون
الواو۔ و بعضے ازان اذکار ذکر ہو بدین طریق آغاز کند اول از طرف راستا
بگوید ہو بفتح الواو پس بزند ربط بر دل بگوید ہو بسکون الواو۔ و بعضے ازان ذکر
ہو بدین طریق بگوید اول روسے سوسے بالا آورد ہو بفتح الواو پس بزند ربط
بر دل و بگوید ہو بسکون الواو۔ و بعضے ازان اذکار بسکون الواو بگوید
در حال کشیدن دم و گذاشتن دم۔ تا مل کند معلوم خواهد شد کہ این شی غریب

و عجیب است و نیز جبرئیل علیہ السلام گفتہ شدہ است بدستیکہ او دم میکند
 و می برد درون و بیرون ہر روز و شب بست و چہار ہزار دم است پرسیدہ
 میشود از ہر دم بدو سوال یکے آنکہ در چہ کشیدی دم را دوم آنکہ در چہ گذاشتی
 دم را گفتہ شود کہ من ذکر میکنم بقول ہو کشیدن نفس و در گذاشتن در ہر دو طریق۔
 و بعضے ازان اذکار ذکر یا ہو جانب راست و جانب چپا و جانب
 پیش و جانب فرود و این ہر چہ ہر یکون الواو بگوید۔ و بعضے ازان اذکار لا
 هو الا هو است بدین طریق بگوید اول آغاز کند از سر اول بقول لا ہو
 مد کند گردن و سر را سوے بالا چنانستے کہ بیرون میکند از دل ما سوے اقدس
 را پس آن ربط بزند بر دل بقول الا ہو۔ و بعضے ازان اذکار تجلی ذات است
 و طرح کند الف و لام و نقطہ۔

و بعضے ازان اذکار ذکر کشف روح است ہر روح کہ باشد در ہر مقام
 کہ باشد می باید کہ بگوید اول یا رب بست و یکبار و بنشیند چنانچہ می نشیند
 بر لے ذکر بار پس بگوید یا روح یا روح الروح و بزند ربط بر دل پس
 سر بر کند سوے بالا و بگوید یا روح ما شاء اللہ۔ و دیگر تلقین ذکر کردہ اند بندگی
 میان بڑہ ابن بندگی حضرت مخدوم سید محمد حسینی گیسو در از قدس اقدس سرہ العزیز
 بعضے متعلقان را بست و یک کرت و اگر خواهد ربط عکس کند درین پس ہر قہ
 رود و حضور دارد و برابر دارد قلب و روح خود را سوے مطلوب تا پیدا
 می شود اورا البتہ سوال کند از روح آنچه خواهد۔ و بعضے گفتہ اند کہ بگوید سوے
 آسمان اول یا روح سوے قلب دوم یا روح الروح۔ همچنین تلقین کردہ
 اند بندگی میان بڑہ را حضرت مخدوم قدس سرہ العزیز۔

و بعضے ازان اذکار کشف قبور و معرفت اہل قبور از نیکہ نیک بہت

است یا بد بخت است و این ذکر بعینہ ذکر کشف روح است۔ بعضے گفته اند کہ برو و مردیہ سوے قبر ابتدا سے حال نشیند برابر رو سے است از قبر پس ذکر کند و مراقبہ کند اما اگر کامل شود محتاج نباشد سوے قبر رفتن بلکہ بشناسد احوال مردگان ہر جا کہ خواہد در راہ یا در بازار یا در خلوت۔

و بعضے از ان اذکار ذکر کشف قبر است بنشیند نزدیک قبر بر کند سر خود را سوے آسمان و بگوید یا نور پس بزند ربط بر دل خود و بگوید یا نور پس بزند ربط بر دل خود و بگوید کشف فی پس بزند ربط ثالث بر قبر برابر رو سے است پس بگوید از حال خود۔ و بندگی میان بڑہ این حضرت مخدوم سید محمد حسینی قدس اللہ سرہ العزیز میفرماید کہ بچنین تکفین کردہ اند مرابندگی مخدوم دمن کرات و مرات مشغول بودہ ام۔

و بعضے از ان اذکار ذکر اجابت دعوت است و ذکر استغفار میت است و آن اینست کہ گوید سوے رات یا قریب و سوے چایا قریب و سوے دل یا محیط و سوے علو بالا سے سر سوے آسمان یا محیط و وقت یا محیط گفتن بر دو زمانہ اتادہ شود ہر دو دست بر وار و سوے آسمان و فرود بر رو سے بچنین بسیار نزدیک اقتتام و حاضر وار و در دل مقصود و مراد خود را البتہ ہر مراد سے و مقصود سے کہ باشد بر آید و بعضے مریدان را مکان یا محیط یا محیط و بعضے مکان یا محیط یا رفیق تکفین کردہ اند۔

و بعضے از ان اذکار ذکر دیگر است از براسے اجابت دعوات و ہوا ذکر صاحب النصوص۔ بزند ربط اول سوے رات یا چایا قریب یا رب ثم الی الیسا رکذا پس سوے قبلہ بچنین پس سوے آسمان بگوید یا ربی و دیگر تمام مانند ذکر اول۔

و بعضے ازان اذکار ذکر النور است بدین کہ بگوید در جانب راست یا نور
 و در جانب چپ یا نور و در دل یا منور ذکر کند ہر روز بدین طریق۔ و بعضے ازان
 اذکار ذکر الحق است بگوید کہ الحق چنانچہ در چہار رکنی میگویند و لیکن ربطاً
 بر دل زندہ اگر خواہد بر طریق چہار رکنی ربط زندہ درین ذکر تجلی میشود مرزا اگر شگفتا
 پوشیدہ از جلال پس کیسکہ تحمل کند این را و صابر باشد بر آن بگردانم مراد ہے
 بسیار و امور ہائے شریف و اگر بخواد بر طریق سہ رکنی بگوید اول سوے چپ
 پس راستا پس بر قلب بگوید و ضرب آخر حق۔

و بعضے ازان اذکار ذکر حق حقیقی تو آغاز کند سخن از راستا پس بگوید
 حق طرف چپا پس بزند ربط بر دل بقول تو۔

و بعضے ازان اذکار زبان ہندی است بسہ رکنی اول راستا بگوید
 اُوہی ے چپا بگوید اے ہی ے و بر دل بگوید اے رہین ے۔

و بعضے ازان اذکار ہندی است بنشیند مربع بر پنج جلوس جوگیہ و بر
 کند چشم سوے آسمان و بگوید اُوہی ے الف مرت آخر بر دو ظاہر گردد
 مرزا اگر راجا لیکہ پر شود خانہ چون از ذکر بازماند بر حالت خود بیاید چنانچہ بود۔
 و بعضے ازان اذکار ذکر شیخ است بگیر نام آن شیخ را بر کند روے سوے
 بالا بر ابر پس بزند بر دل چہین ذکر کند ہزار بار این اصل است اگر زیادت
 بہتر است مرزا اگر او این ذکر نیز از لیر و حسام است۔

و بعضے ازان ذکر دفع امراض و اسقام از جہت درد ہائیز بگوید طرف
 راستا یا احد و در چپا یا احمد و بر دل یا فرد و جہت بالائے سر خود یا وتر و اگر
 بخواد کہ در محل یا فرد یا وتر بگوید و یا در محل یا وتر یا فرد بگوید ہمہ جائز باشد۔

و بعضے ازان اذکار ذکر کشف حقایق اشیا است و آن ذکر یا احد یا احمد

است پس بنشیند چنانچہ از جهت ذکر می نشیند پس ربط اول در طرف پیش ہو
بالا بگوید یا احد بزدر ربط بر دل بگوید یا صمد و اگر بخوابد راتاً و چپا بگوید۔

و بعضی ازان اذکار ذکر فہم کردن تجلیات از جمالیات و طریق آن است
کہ وقتیکہ بہ بند چیز یا تفکر کند در و بگوید یا رب فہم لی یا ہو پس رجوع کند
سوسے فکر و فہم آن چیز نصیب گرداند اشد تعالیٰ فہم اور افضل خویش۔ و بعضی
ذکر فنا و بقا در حالت راہ رفتن است اگر شباب روان میشود بگوید در وقت
ہناون ہر قدم اگر آہستہ و با وقار روان شود بگوید نزدیک قدم راست لا و
ہناون قدم چپ الہ یا نزدیک راست الہ یا نزدیک قدم چپ
اللہ بگوید۔

و بعضی ازان اذکار ذکر العروج بر سماوات است برین بگوید یا
علی یا عالی یا رافع یا رفیع۔

و بعضی ازان اذکار ذکر کشف العرش و استوی است آغاز کند از
جہت آسمان و بگوید یا من استوی علی العرش و بزدر ربط بر دل نزد
گفتن العرش چنانچہ ذکر میگویند جبروتین و کروہین۔

و بعضی ازان اذکار ذکر کشف الملکوت است و حاضر شدن ملائک
است و درین ذکر کشف روح نیز است و آن این است بگوید از جانب
راتا سلوح و در جانب چپ قدوس باز سوسے قبلہ سر بالا کردہ رب
الملئکہ باز سوسے دل بگوید والسراوح و اگر خوابد کہ آغاز کند در راتاً
بگفتن سلوح و در چپا گفتن قدوس باز از راتاً ہم بدین طریق و بگرداند
سر را طریق حلقہ سوسے بگفتن رب الملئکہ و تمام کند بر دل بقول الروح
و بعضی ذکر زبان ہندوی بر طریق پنج رکنی است راتاً بگوید اینہان

توں و در چپا گوید اونہان تون بالاسے سرسوسے آسمان گوید اونہان
توں۔ و این ذکر منسوب سوسے شیخ المشایخ شیخ فرید الدین ابو وہبی است
بندگی شیخ فرید الدین این ذکر بسیار میگردند۔

و بعضے ازان اذکار ذکر یا احد یا صمد یا فرد یا و تراست آیتین
پیراہن دست چپ بکشد بر کتف اندازد و بنہد قدم راست خود را شتاب
شتاب گوید یا احد پس چپا گوید یا صمد باز طرف راست یا فرد باز طرف
چپا یا و ترا بند گوید و پائے راست چنانچہ میکند نزدیک است پس رجوع
سوسے مکان همچنین واللہ اعلم بالصواب مرتب شد۔

تمام شد رسالہ اذکارِ حشریہ

شرح بیست امیر خسرو دہلوی رحمۃ اللہ علیہ

زور پائے شہادت چون نہنگ لاکر دہو

تیمم فرض کرد و نوح را در عین طوفان نش

از تصنیفات

حضرت قطب الاولیا امام الاصفیا شہباز بلند پر و از لامکان جہنم الشانی

ولی الاکبر خواجہ صدر الدین ابولفتح سید محمد گیسو دراز بندہ نواز رحمۃ اللہ علیہ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

وَبِهٖ نَسْتَعِیْنُکَ یَا کَرِیْمُ

شرح بیت امیر خسرو دہلوی رحمۃ اللہ علیہ از زبان معجز بیان
خوارق بنیان حضرت صدر شریعت بدر طریقت خواص بجا معرفت شاہیانہ
بلند پرواز مند نشین سریناز ابوالفتح الولی عین علی میران صدالین
محمد گیسو دراز الملقب من عند اللہ تعالیٰ بہ گیسو دراز قدس
اللہ سرہ العزیز۔

امیر خسرو دہلوی فرماید

ز دریائے شہادت چون ہننگ لا بر آرد ہونش
یچم فرض گرد و نواح را در عین طوفانش
بدان اسے برادر فہیم و دانائے مستقیم کہ درینجا مراد از "دریائے شہادت"
عالم ظاہر است کہ آنرا ملک ناسوت گویند و ہر ظاہر را باطن است الی تسعة اہن
و کتایہ از نوح "سالک است۔ چون بکرم اللہ تعالیٰ سالک منک قدم صدق
در سفر باطنی ہند این وجود ظہانی ظاہری کہ کتایہ از دریائے شہادت است

قائی گردان یعنی تبدیل اخلاق کردہ چنان شفاف صاف کند کہ عکس پذیر شود
تا بطین حبیب اسے محمد رسول اللہ صلوٰۃ اللہ علیہ وآلہ وسلم کشتی وجودش
در گرداب ضلالت وندامت یافتند خوش گفته است کہ گفته سے
چون ترا پاک از تو بتانند دولت آن دولت است او کار آن کار

بعدہ عالم ملکوت کہ باطن اوست ظاہر شود و در آن اسرار لاهوتی کہ اشارت
از "ہنگام" است ظہور پذیرد چنانکہ کیے غواص درین دریا سے آستنائی
شنائی کردہ جو اہر مراد خویش دست آوردہ چہ خوش سرفرازی و در بانی میکند
گوش گجائگی و اخلاص بشنوسے

رسید من بدریا سے کہ موجب آدمی خوار است

نہ کشتی اندران دریا نہ ملائے محب کار است

چون بکرم حق سبحانہ و تعالی عاشق صادق و طالب فایق قدم طلب پیشہ نہ
یعنی میخواستند کہ درین دریا شنائی کنند از کمال سلطنت او تعالی بندہ ہائے کشتی

وجودش ہمہ جدا شوند بعدہ از ظلمات امواج نور سبحی و قدسی تابے نیازی کہ مراد ^{دنیوی}

از ان در طوفان است ظہور پذیرد یعنی تجلی شود و در آن محو و طمس فی

طمس و رمس فی رمس گرد و کما قال الجنید رضی اللہ عنہ الحداد

اذا قران بالقدیم لم یبق لہ اشد - اھینی قدس اللہ سقر

العزیر از دریا سے وحدت چہ خوش گوہر ہائے بے بہائے آوردہ در گوش

جان منک کن - مثنوی

معلوم کسے نشد کیا ہی

عشق است ز عالم الہی

و انکس کہ پیشید گشت مدہوش

ہر کس کہ رسید گشت خاموش

چون بکرم اللہ تعالی و بطین حبیب آلہ محمد رسول اللہ صلوٰۃ اللہ علیہ وآلہ سلم

واصل درین مرتبت و رتبت رسید و آنکه عنایت که مشائخ بارگاہ الوہیت
 اوست آمد و کشتی طلبش را بر جزیرہ اخلاص فرود آورد و در حجرہ فی مقعد
 صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ نَشَانِدہ جاہاسے مشوقی و محبوبی کہ
 تعریفش **الانسان سمری وانا سمرہ** است در خلق الطاف و اشفاق
 آورده و وجود ساک و اصل غامبی کہ مراد از ان "تیمم" است پوشاند و تلج
 محبوبی کہ وصفش **يَجْتَهُدُ وَيَجْتَوِي** است با در بے بہاے کہ اولیائی
 تحت قبایلی لایعصر فہم غیری بر سرش تہد و قبایلی عاشقی صادق
 کہ خیاط ازل بقرائض فنا فی اللہ تقطیع کردہ و بسوزن بقا با اللہ و برسیہ ان
 شریعت و بنجیہ طریقت و بفرایز حقیقت و دوختہ و بجواہر اخلاق محمدی مرصع
 کردہ بودیدان مشرف ساختہ و بدطریات سروریات الہی معطر کردہ بر براق
 وحدت بلجام خدائی پاسے در زین دلربائی آورده بر کاب شوق و
 راحت سوار کردہ و عمان مراد با چابک انگار بدستش سپردہ و چپتر
 معرفت بدست توفیق الہی دادہ بر سرش گرفتہ وجود نقیب و اراچی اثی
 کتان پیش شدہ در کوشک صمدیت کہ مقام مشوقان و محبوبان در گاہ الوہیت
 اوست از آنجا فرود آوردہ بر کشتی وصال بیثال نشانده گلہاسے انوار محمدی
 بر چہرہ مبارکش ایثار کردہ و دوت وصال بدست معنی اسرار وحدت سپردہ
 جلوہ دید کہ **الانسان سمری واصل فی** چنانچہ درین مقام حضرت سرور
 پیغمبران و امام و اصلاان و تلج سرہمہ محبوبان و مشوقان بر تخت نبوت نشسته
 بزبان مبارک چہ در ریزی و گہر افشانی میکند در رشتہ جان نسک کن قال
عليه السلام لي مع الله وقت لا يسعني فيه ملك مقرب .
 ولا نبی ہر اسل۔ و حضرت سرور اولیا علی مرتضی علیہ السلام نیز درین مقام

بر کسی خلافت نشستہ بزبان دربار گوہر نثار میفرماید لو کشف الغطاء
ما از ددت یقینا۔ آمیکے بیچارہ نیتے نابودے مبتلاے متحیرے
چہ خوش اشارتے نظارتے میکند بگوش استغراق بشنود
در بیان صد ہزاران گریکے راشد و صالحا زندہ جاوید گشتا و گرچہ حیران شد چہ شد
و دیگرے عاشقے و اصلے چہ خوش نظرے ظاہرے می آورد بگوش معرفت
بشنود

لے نسخہ نامہ الہی کہ توئی دے آئینہ جمال شاہی کہ توئی
بیران از تو نیست آنچه در عالم در خود بطلب ہر آنچه خواہی کہ توئی

چنانچہ درین مقام حضرت سرور عالمین و امام الواصلین رسول رب العالمین
علیہ السلام میفرماید من رانی فقد راہی الحق انا احمد بلامیم
سبحان اللہ عاشق مبتلاے و واصل منتہی را لا بد است کہ درین مقام قرار
گیرد یعنی درین مقام جمیع اجمع متوطن شود تیرا کہ درین مقام طالب مطلوب
شده و مطلوب طالب۔ پس ازین روبرو سالک واصل "یتیم" فرض گشتہ
یعنی در عین تجلیات انوار معشوقی و محبوبی کہ در ظاہر خاک با او تعالیٰ گشتہ باقی
نہور کردہ است و فیض اورنگ آمیزی نمودہ است در آن حال با او تعالیٰ
بمبتلاے جمال خویش باید شد کما قال سبحنید رحمۃ اللہ علیہ
الغایت رجوع الی البدایت خوش گفت کسے کہ گفت
وانی چہ رازم است درین پردہ و جو کین جلوہ ہاے خویش قدائی نمود نمود
سبحان اللہ و بجد کاکشیل ازین مقام زیادہ تر چہ باشد من عرف
اللہ کل لسانہ درین مقام است اگر این و این فافہم و اعلم
من ذاق عرف و من عرف و من وصل و من وصل لا یرجم

چنانچہ کیے واسلے وبتلا سے دیوانہ با خدا سے خویش گشتہ کیے بزبان ہندوی

خوش دہرہ میفرماید گوش وصال بشنو دہرہ

ہیرت ہیرت اسے سہی ہون ہی گئی ہیرے

ہوند جو پڑی سمند میں سو کیوں ہیرے جاے

سبحان اللہ کہ ام جلوہ گریت این بہمال کرکک وحب جبک این جلوہ

وصال گوہر مثال برین بساط بانسٹاٹ میسر گردانا د بھرمت محمد وآلہ

الامجاد و و تم بانخیر و الصواب والیہ المرجع والمآب۔

تت تمام شد بانخیر واکرام

برهان العاقلین

المعروف

قصه چاکر اور

فمشهور

تشکار نامہ

از افادات

حضرت برهان الکاملین ابو اعلیٰ بن سید الساد اولی الاکبر الصادق صدیق اللہ ابو الفتح

سید محمد حسینی کیسود راز خواجہ ہند نواز

قدس سرہ العزیز

و

شرح این مقالہ مستطاب

از بزرگان سلف

برهان لعائین

از تصنیف حضرت نجف اجد بندہ نواز سید السادات سید محمد کیسور از حسینی ^{علیہ السلام}

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين والصلوة والسلام على رسولنا محمد وآله
قوله تعالى وتلك الامثال نضرب بها للناس لعلهم يتفكرون
بدانکہ ماچہار برادر بودیم از تہ وہیہ سے جامہ نہ داشتند ویکے برہنہ بود۔
آن برادر برہنہ درستی زرد آستین داشت بہا زار رفعتیما بہت فشکار تیرو
کمان بخریم قضا رسید ہر چہار کشتہ شدیم بست وچہار زندہ برخواستیم آنگاہ چہار
کمان دیدیم سہ شکستہ و ناقص بودند یکے دو خانہ و دو گوشہ نہ داشت آن برادر
زردار برہنہ آن کمان بیخانہ و بیگوشہ بخرید تیرے می باہست چہار تیر دیدیم
سہ شکستہ بودند ویکے پروپیکان نہ داشت آن تیرے پروپیکان را بخریدیم و
بطلب صید بصر اشدیم چہار آہو دیدیم سہ مردہ بودند ویکے جان نہ داشت آن
برادر زردار برہنہ کمان کش تیر اندازان کمان بیخانہ و بیگوشہ آن تیرے
پروپیکان را بران آہوے بیجان زد کندی باہست تا صید را بفرآک
ندیم چہار کند دیدیم سہ پارہ پارہ ویکے دو کرانہ و میانہ نہ داشت صید را بدان

کشد بے کرانہ و بے میانہ بر میان بستیم خانہ می بایست کہ مقام کنیم و صید را
 پختہ سازیم چہار خانہ ویدیم سہ در ہم افتادہ بودند و کے سقف و دیوار انداشت
 در آن خانہ بے سقف و بے دیوار و درآمدیم دیکھے ویدیم بر طاق بلند کیسج
 حیلہ دست نیرید مغاکے چہار گز زیر پائے کندیدیم دست بہ آن دیگ رسید
 چون شکار پختہ شد شخصی از بالائے خانہ فرود آمد کہ بخش من بدہید کہ نصیبے مغز
 دارم برادر کامل مکمل و زمین نشسته بود استخوان شکار را نزدیک بر آورد
 تارک سروے زرد درخت سجدے از پائے پائے او بیرون آمد بر سر آن
 درخت زرد آلود رفتیم خربزہ کاشته بودند بفلاخن آب میدادند از آن درخت
 پاؤنجان فرود آوردیم و قلبیہ زرد کے ساختیم و باہل دنیا گذاشتیم چند آن خورد
 کہ آماں شدند پنداشتند کہ مرہ شدند بدر خانہ توانستند رفت و در نجاست
 خود ماندند و ما بہ آسانی از کید آن خانہ بیرون شدیم و بر در خانہ بختیم و بسفر
 روان شدیم۔ والوالا باب تعرف این حالات را باز نمایند۔

تمام شد

شرح برہان العاشقین

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ابتداءے سخن بنام کیے وردو عالم کے ست نیت شکے
 او کے وصفات اولیاء لیس فی اللہ اریخیرہ دیار
 ایہا الاحباب ہذا الجواب انچہ گفت۔

پانچہا رب اور بودیم از نہ دیہہ اللہ اعلم العقل والنفس والطبیعت
 والہیولی۔ یعنی پانچہا ارواح بودیم اول روح ربانی۔ دوم روح حیوانی۔ سوم
 روح ملکوتی سمائی۔ چہارم روح انسانی قدسی ربانی۔ یعنی این چہا رب اور از
 پردہ خضراے افلاک بگنبد خبرا متوجہ گشتیم بامر اہبطوا از آسمان بہ ارض
 افتادیم بطلب صید معرفت صفات و محبت ذات احد پاک از قرب
 یہ بعد افتادیم و از جمع بتفرقہ چون ستر کنت کننا صغیا و قوف و اوند
 مشوق تیغ عشق عاشقانرا شہید گردانید تا گنج مینا شود۔ انچہ گفت کہ
 پانہ ار شدیم تا بچہت شکار تیر و کمان بخریم قضا رسید
 بقدرت کشتہ شدیم از ان چہا مقتول بست و چہا ز زندہ مقتول خاتم

بر سر چار سوے جنونی بقبضہ بے نیازی چون عقل مجازی و علم لاطیف رنجند و از خاک کے کہ بدان چون گل شد آئینہ دل ساختند فعل مقبول شہید اول چہار عقل یعنی حسی و غریزی و طبیعی و حقیقی و چہار نفس امارہ و لوامہ و لممہ و مطہینہ و چہار جنس حیوانی و جنی و انکی و انسانی و چہار نوع کافر و فاسق و منافق و مومن و چہار عنصر باد و آتش آب و خاک و چہار طبع بلغم و صفرا و سودا و خون۔ انچہ گفت کہ سہ بر اور جاہلہ نہ داشتند یعنی حیوان و نبات و معاون لباس ہتھلہ کمال نہ داشتند افراط و تفریط در اختلاف و نزع سردی و خشکی گرمی و تری دو گروہ بر آگینتہ و ہریکے بد اے آونختند ما گفتیم از سہا سوے ارض قناریم و باران ارض میرویم بسہا۔ انچہ گفت یکے بر ہنہ بود آن بر اور بر ہنہ و رستے زرد آستین داشت۔ یعنی کہ آن بر اور انسانی از لبس ضرور تلبیس شیطانی بر ہنہ بود نقد درست ایمان در آستین عنایت داشت کہ عنایت الازلیت کفالت الابدیت در وسط حال مجروری بنزد عارف مخلص نہا قانستقدکما اہرات شنید خطاب لندیسرفوا ولم یقتسروا وکان بین ذلک قواما را اجابت کرد در اجہاد و ہید سہی کریم حکم لیس۔ انچہ گفت کہ ما ہمار کمان دیدیم سہ شکستہ و ناقص بود مدینے اعماوسے بنی ثنائیت۔ اول کمان رگم و عادت ایناے روزگار ہر کسے بقیاس اقواس بے قیاس اساس نہادہ بود نہ مانند قدرت عامیہ ناقص و بے بنیاد۔ دوم کمان تعصب و کنایت کہ بطریق فہم و خیال خود چیز نصیحت مثال ہنہاد و دو فرقی کلیم فی النار۔ سیوم کمان اسناد ہا و منقولات و معقولات و مخالفت و روایات و مسائل و رسائل کہ بر ہم می بندند و طریق رامشوش و مشترک میگردانند۔ چہارم کمان قرأت و شریع و سنن کہ

قوس مستقیم است اما این کمان بقوت بازو سے ہر کس نیست۔ انچہ گفت کہ
 یکے کمانہا و و گوشہ و خانہ نداشت یعنی این کمان قرآن بجزیت کران
 و میانہ نداشت قوله تعالی لَنْفِذَ الْبَصَرَ قَبْلَ أَنْ تَنْفِذَ كَلِمَاتُ رَبِّي
 رب نور قرآن کمان دہری را تیر زبان و کمان دولت را تیر قلم باید۔ و انچہ
 گفت کہ چہار تیر ویدیم سے شکستہ ہو و نہ اول تیر بجل دوم تیر قہر سیوم تیر شرم
 و کبر کہ اینہا بوقت مرگ تباہ میشود قوله تعالی فَاِذَا نَفَخَ فِي الصُّورِ سَمِئًا
 فَلَا اَنْسَابَ بَيْنَهُمْ۔ انچہ گفت کہ چہار آہ ہو ویدیم سے مردہ ہو و نہ
 ویکے جان نداشت۔ یعنی امارہ و لوازمہ و پلہم از حیات حقیقی مردہ و
 بیخبر ہو و نہ۔ انچہ گفت کہ یکے جان نداشت یعنی مطہینہ کہ بے فرمان
 حرکت نکند بفرمان جنبد تیر صدق و مَا تَوْفِيقِي اِلَّا بِاللّٰهِ وَرِکْمَانِ اَخْلَاصِ
 تہا ویم و بقوت لاحول و لا قوۃ الا باللہ بکشیدیم و در کشا و صید مطہینہ
 قید کردیم۔ مرد کہ پیر شود و بیک تیر سے صید تو اندر و یعنی بیک کلمہ لا الہ الا اللہ
 ہر سے نفس را بند سازد۔ انچہ گفت کہ گنہ می با نیست تا صید را
 بقتراک بندیم یعنی این صید شہید را شہود شاہدیم۔ انچہ گفت کہ چہار گنہ
 ویدیم سے پارہ پارہ ہو و نہ کہ سے از پارہ ہا راست نیست و اول گنہ جہل
 مرکب و جہل بسیط و دوم گنہ غرور بر رحمت و پندار طاعت باری سیوم گنہ
 دلیری با امید رحمت و تمنائے خیال نو میدی از کرم کریم۔ انچہ گفت کہ
 ویکے دو کرانہ و میانہ نداشت یعنی از عنایت بے نہایت کہ نہ
 اول پدید ہو و نہ از کے و نہ آخر پدید کہ تا کے و در میان ہیج حد سے وعدہ کہ
 نفا ہر نبوی یعنی حَبْلِ اللّٰهِ بِجَمِيعًا بَدِينِ جِبِلِّ بَرِّ فَرَاکِ وَاَعْتَصِمُوا بِاللّٰهِ
 بَسْتُمْ وِیٰطِرِقِ وَاَنْوَضُ اَهْمِرَیْ اِلَى اللّٰهِ رَوَانہ شدیم در مقام رضینا

بقضاء الله تعالى ثابت باشوق تو کلت علی الله بدین کند بے کرانه و بے
 میان بستیم آنچه گفت که خانه می بالست تا مقام کنیم و این صید را
 پخته سازیم چهار خانه دیدیم سه در هم افتاده بود اول خانه بدن معلول
 که مقام اصداد شده است که از معانی مجهول برگ در هم افتاده دوم خانه امید
 بدوستی دنیا و راز امید می از فراموشی مرگ از غایت غفلت سیوم خانه قوت
 ظاهری و مغرور به غرض وجود در کاسه بدن می پختیم به آتش ندامت پخته شد به
 و سوسه شیطانی تو هم غرور یعنی کبر و عجب پندار از بالاسه دماغ بر آمد و بر
 مجالس اخلاق افتاد و گفت منصفی مفروض دارم نصیب من بدید آن برادر
 که لباس غرور داشت و از صفات ذمیه برهنه بود نقد درست ایمان
 در آستین غائب داشت و بدان گمان چنان قید کرده بود و به معرفت ساخته
 یعنی آن روح و نفس ناطق تا عقل کل و علم بالغ و قوت توحید و عمل صالح که به
 حقیقت خلیفه حق و منشور قول انا جعلناک خلیفة فی الارض داشت
 به قوت رجولیت کرد که استخوان مخالفت و نهی النفس عن الهوی
 بحکم آیت ان عبادی لیس لک علیهم سلطان و هو اوشیطان
 و دنیا زد که درخت کرد در تخریج فی اصل البصم طلعها کانه
 رؤوس الشیاطین از پاشنه عقبه عاقبت کار و سیرون آمد یعنی
 این دعوی معنی که اول کرده بود و قوله فبعضرتک لاغویتهم طمرا
 کند ضعیف که در دل پوشیده که در آخر آشکارا کردیم که ان کید الشیطن
 کان ضعیفا گذر کرد گشت راجع شد و از تیر تقدیر الاجبادک منهم
 المخلصین لاجرم باصل خویش راجع شد کل شخصی بسراج الی اصد
 سنجید مگر که سرد داشت مفرد محکم با از عقبه عاقبت کار و سیرون آمد و بهیچان

زیر و ہرزہ کاران زندہ دار گدا شتم کہ الدنیا جیفۃ و طالمبہا کلاب آنچه
 کہ گفت کہ چند ان بچہ روند کہ اما س گشتند پنداشتند کہ فریب شدند
 تا ازیشان ہراس کریم کہ مبادا همچون ایشان در ہراس کریم ایشان فریبی
 از لاغری و آماس از شکم ہی باز نہ آند۔ و آنچه گفت کہ از خانہ باسانی بیرون
 آمدن نتوانستند و رنج است خود ماندند یعنی کہ در ضرب و التازعات
 و رنج جان کندن و حسرت خان و مان ماندند و جان ایشان را بسختی بر کشید
 چنانچہ سکر موت از منکرات ایمان لذات ناپند و رعیت سیل و استغراق
 و درود داغ و التفت الساق بالشاق الی ربک یومئذین المساق
 در رنج مالایطاق و عقوبت ہجران و فراق جان از تن ایشان جدا میشوند
 و تا قیامت در عذاب التبرک قاری ماندند نعوذ باللہ منها۔ آنچه گفت
 و ما باسانی از کید آن خانہ بیرون شدیم یعنی جو ہر انسانی بقوت
 جذبہ رحمانی باشارہ از جعی الی ربک آسان از ایشان بہستانی روند و از
 ظلم کہ کید آن خانہ بدن است چون با پروزد و ضرب اہبطوا رامہم از جعی
 یابندند اسے فاذخلی فی عبدی و اذخلی جنتی ہمچو لبین از میان فر
 و ایم مثل گل از گلاب از میان خار کید آسان بودید و شوار۔ آنچه گفت کہ
 پرورد خانہ بختیم و خوش بسفر روان شدیم ختم شد یعنی در شہر گورستان
 کہ فاسے محض است بختیم و درے بر روی خلق بستیم و در روضہ بن بستیم
 و این بیت مسافرانہ گفتیم بیت۔

شاه ما چون بخلق میسازد اہبطوا را بہ از جعی باز
 این سوال و جواب گشت تمام بر محمد ز ما و رود و سلام

شرح دیگر برهان عاشقین که تمام است

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين والصلوة على رسوله محمد وآله جميعين
 قوله تعالى وتلك الامثال نضرب بها للناس لعلهم يتفكرون
 بدانکه با چهار برادر بودیم از نه و پاره سه جامه نداشتند
 یعنی چهار ارواح یعنی نه فلک سه از آن چهار ارواح جمادی و تبارکی و حیوانی
 سبب کثافت نبی و اضافی قابل تجلیات نبودند از کسوت عاری بودند
 و یکی برهنه بود یعنی روح انسانی نسبت فرط لطافت از کسوت عاری
 میبود و یکتا بود قابلیت انفکاک انوار الهی میداشت - آن برادر برهنه
 درسته زرد آستین داشت یعنی که بقیه از گنج مخفی در آستین وجود
 با خود داشت که الا انسان سرری و صفتی - بها از رفیقیم یعنی بنظر آوریدیم
 و از مرتبه احدیت بواحدیت رسیدیم - تا به بخت شکار تیر و کمان بخریم
 قابلیت و استعداد حاصل کنیم یعنی تقاضای کنت کنسرا ضحیا فاجبت
 ان اعرف فخلقت الخلق یعنی تنورات با ملاحظه ذات وصفات
 تجلیات ذات وصفات - قصار رسیدیم هر چهار کشته شدیم یعنی هر
 چهار از اطراف اطلاق به تقید آمدیم از مستثنی غیر استودیم خلقت رسیدیم بحکمت

قتل کنایت از جدائی از مقام اصلی است الفراق ت اشد من القتل
 بست و چہار زندہ بر خاستیم یعنی ہر کے بر چہار تقید نبی و اصنافی
 بہشتگان صفت مقصد شدیم ایکے تعین مرتبہ ظہور دوم آنکہ ہر کے در
 مرتبہ خود اسے یا فقیم سیوم آنکہ ہر کے در مرتبہ خود قابلیت یا فقیم چہارم آنکہ ہر کے
 یعلم رسیدیم کل فتدا علیہ صلواتہ و تسبیحہ پنجم ہر کے را کثافت نبی
 پیدا آمد و از اوج صرف لطافت فرود آمدیم ششم آنکہ داغ خلقت بر تاسیہ
 ہر کے فرا پیدا آمد و ازین مینواند بود کہ خلق السموات و الارض فی
 بستہ آیات

بصراے عدم خوش خفته بودم مرا با غیبتی خویش خوش بود

ز خواب خوش مرا بیدار کردی ندانم یا ترا زین صیت مقصود

آنکھ چہار کمان دیدیم یعنی چہار استعداد دیدیم سے شکستہ

و ناقص بودن یعنی جہادی و نباتی و حیوانی زیرا کہ بعض اسماء صفات بود

آن منظر جملہ اسماء صفات از ان جهت ناقص گفت یعنی چہارم استعداد

انسانی کہ منظر ذات با جملہ اسماء و صفات کمال لطافت بود۔ ویلے دو مخا

و دو گوشہ نہ داشت یعنی بچہ کچی و خمیدگی نہ داشت بجهت آنکہ التفات ماسوے

اشد نبودش و تحقیقت کچی و خمیدگی التفات است بغیر ذات پاک بدانکہ مثال اشیا

خورشید است کہ وقت استوار صحرا ہوا رہتا بدیج کچی ظل و ظلمت نیست آن

پراور زردار پر ہمہ آن کمان بیجانہ ویلے گوشہ آن استعداد او مانج

کچی و خمیدگی نہ داشت حاصل کرد عبارت چنین آمد کہ ما زاع البصر و ما طغی۔

بجز بدیج کچی یا پسہ سے بدیج یعنی قابلیت ہی با نیست۔ چہار تیر دیدیم سے

چہار تیر دیدیم سے چہار تیر دیدیم سے چہار تیر دیدیم سے چہار تیر دیدیم سے

یعنی قابلیت چہارم انسانی پروپیکان خود بینی و خود نمائی نداشت۔ آن برادر برہنہ یعنی لوح
انسانی اللطف آن تیر بے پروپیکان را بخرید و بطلب صید
بصحر اشدیم یعنی بصحر اے وجود آدمیم یعنی صید حقیقت کار۔ چہار آہو
ویدیم سے مراد ہوں و ندوویکے جان نداشت یعنی چہار مراتب عالم
ویدیم و تسہ مراد ہوں و ندنا سوت و ملکوت و جبروت تا عالم لاہوت ہوت ہاک
است کل شئی فالک الا و جہد اور عالم لاہوت ہوت ہوں۔ ویکے
جان نداشت یعنی حقیقت کہ ازو پیدا آید نداشت کل حقایق راز
اور حقیقت ماہیت گنج مخفی دیگر است۔ آن برادر زردار کمان
کش تیر انداز از آن کمان بچانہ و بے گوشہ ان یتر
بے پروپیکان را بران آہوے بچان زد کند سے
می بایست تا صید را بفرآک بندیم چہار کند ویدیم سے
شکستہ پارہ پارہ ویکے دو کرانہ و میانہ نداشت صید را
بدان کند بے کرانہ و میانہ بر میان بستیم خانہ می بایست
کہ مقام کنیم و صید را پختہ سازیم چہار خانہ ویدیم سے شکستہ
و در ہم افتادہ ہوں و ندوویکے سقف و دیوار نداشت و
آن خانہ بے سقف و بے دیوار و آدمیم ویکے ویدیم
بر طاق بلند کہ بیچ جیلہ دست نیر سد مغاک چہار گز
زیر پائے کند ویدیم دست بہ آن ویک رسید چون نرگاہ

پختہ شد شخصے از بالائے خانہ فرود آمد کہ بخش من بدہید
 نصیبے مفروض واریم بر اور کامل مکمل در زمین نشستہ بود
 استخوان شکار از دیگ بر آوردی تارک سروے زو
 درخت سجدے از پائین پائے او بیرون آمد بر سر آن
 درخت زرو اور فلتیم خربرہ کا شتہ بود ند بفلان آسب میداوند
 از ان درخت باد نجان فرود آوردیم و قلیہ زرو کے سائیم
 وہ اہل دنیا گدا شتیم چند ان خوردند کہ اماں شدند پیدا
 کہ فرہ شدیم بدرخانہ بیرون نتوانستند رفت در نجاست خود
 ماندند و ما با سانی از کید آن خانہ بیرون شدیم و بدرخانہ شتیم
 و بسفر روان شدیم و اولوالالباب تعرفت این حالات
 را باز نمایند۔

تمام شد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شرح برهان العاقلین حضرت سید محمد کیسودر از علیہ السلام
از حضرت ابوصالح محمد عرف شیخ حسن محمد حشمتی قدس سره

الحمد لله رب العالمین والعاقلین والصلوة والسلام علی رساله سیدنا

محمد وآله اجمعین

آما بعد فلما رای والدی و استاذی و مرشدی جامع الفروع و الاصول
مهذب المنقول و المعقول علم الهدی و افق الرومی قدوة الامام بدر التمام حربی
الساکین مرشد الطالبین سید المحققین ذروة المدققین تاج المتقین امام
المؤمنین سراج الدنیا و الدین سلطان الواصلین قطب الاولیا ابوصالح
الشیخ محمد عرف الشیخ حسن محمد بن شیخ احمد عرف بیابنجوی بن الشیخ
نصیر الدین بن الشیخ مجتهد الدین بن الشیخ سراج الدین بن الشیخ کمال الدین
المستفیض صورة و منی من حال الحقیقی و ابن عم ابیه الشیخ قطب الاقطاب
بلا فحک و الارتیاب شیخ نصیر الحق و الدین محمود و لادری البختی چراغ و بی

صه رعت حضرت شیخ حسن محمد حشمتی قدس سره بروزشنبه ۲۸ ذی قعدة ۱۳۵۳ و وقع منه و نزل ربنا ک

ادشانی در احدی اذیجات است - ر ج

ایده اللہ الطیف بلطفہ سخن و ابجلی۔ ہذہ الرسالہ الی عبارتہا ہکذا۔

دو چار برادر بودیم از نہ دیہہ سے جا ہانداشتند یکے برہنہ بود آن
برادر برہنہ درستی زرد آستین داشت بیزار رفتیم تا بجهت شکار تیر و کمان
بخرم قضا در رسیدن ہر چہار کشتہ شدیم و بہت و چہار زندہ بر خاستیم آنجا چہا
کمان دیدیم سہ شکستہ و یکے ناقص کہ دو گوشہ و دو خانہ نداشت آنرا کہ دو خانہ
و دو گوشہ نبود آن برادر برہنہ و زرد از خرید تیرے می باہست چہار تیر دیدیم
سہ شکستہ و یکے پروپیکان نداشت آنرا کہ پروپیکان نبود آن برادر برہنہ
و زرد از کمان کش و تیر انداز بخرد بطلب صید بصر شدیم چہار آہو دیدیم
سہ مردہ و یکے جان نداشت آن برادر برہنہ و زرد از کمان کش و تیر انداز
از ان کمان بے دو خانہ و از ان تیر کہ پروپیکان نداشت بر آن آہو زرد
کمندے می باہست کہ صید را بفرآک بند چار کند دیدیم سہ پارہ پارہ و یکے
دو کرانہ و میان نداشت آنرا کہ دو کرانہ و میانہ نبود از ان صید بر میان بستیم
خانہ می باہست کہ مقام کنیم و شکار بچتہ بسازیم چہار خانہ دیدیم سہ درہم
اقتادہ و یکے سقف و دیوار نداشت آنرا کہ سقف و دیوار نبود در آیدیم
دیگے می باہست دیگے دیدیم بر طاق بلند بیچ دست نمیرسد بعدہ چہارگز
مغاک زیر پاسے کند دیدیم آنکہ دست بر آن دیگ رسید چون شکار بچتہ شد
مردے از بالاسے آن خانہ برون آمد کہ بخش من و ہید نصیبے دارم بعدہ آن
برادر برہنہ زرد از کمان کش و تیر انداز کہ در کین نشستہ بود استخوانے از
دیگ بر آورد و بر کرد و بر تارک سر آن مرد زود رخت زرد آلو سجد از پاسشد
پاسے او برون آمد بر آن درخت رفتیم خبرہہ کا شتہ بودند و بغلاخن آب
میدادند از ان درخت دامن باونجان فرمود آوردیم و قلیہ زرد کے بستیم

و باہل دنیا گذشتیم چند ان خوردند کہ آماں کردند از خانه بیرون نتوانستند
رفتن و ما با سانی از کلدان آن بیرون شدیم و بر در خانه بختیم و بسفر روان
شدیم ارباب تصرف و الوالہ اباب تعرف و سرداران فقرا این حالات
باز دانید،

انتهت مشکلا لایفہم منها اکثر الناس حرقا و
لا یجدون لها فی ہذا الدیار شرا حافشا حتھا کفصل
الخطاب شاقیا لصد و رالطلاب لان قوا بدھا اکثر
من ان یحصی و عوا یدھا او فر من السرا مل و الحصى۔
عبارت الشراح مع المتن ہکذا۔

ماچہار پر اور بودیم یعنی چہار عناصر کہ از نہ و پیمہ از نہ فلک
ظہور یا قیوم چہ بیولی عناصر کیے بود از تاثیرات افلاک چہار گشت سہ چاہا
نداشتند یعنی لباس نداشتند کہ یدان از صورت اصلیہ خود بدرا آیند
اگر چہ فی الجملہ اختلاطے بود چہ کرہ ارض و کرہ آب و کرہ ہوا غلو صورت از
ہر کیے رفتہ و اختلاطے پیدا گشتہ چنانکہ در علم حکمت مکر گشتہ۔ ویکے پر ہمنہ
بود کہ عنقریب است ہیج وجہ خلطے ندارد۔ آن برا اور پر ہمنہ درستی
زرد آستین و اششت یعنی بعد از پوشیدن جامہ مزاج تاثیرے
غالب از ہمہ چہ نسبت بروح دارد و پیا زار ترکیب رفتیم تا بہت
شکار روح تیر و کمان کہ اباب تعلق روح اند و متعلقات اوے
بخرم۔ قضا در رسیدن ہر چہار گشتہ شدیم صورت اصلیہ من
ماند و امتزاج یافتیم و بیست و چہار زندہ پر خاستیم از ہر یک
شش شش پیدا شد حواس خمسہ و روح حیوانیہ زیرا چہ ہر یک را

وخل است درو آن گاه چهار کمان ویدیم که چهار اخلاط است صفرا و
 سودا و خون و بلغم سه شکسته که بدان تیر انداختن ^{سه} و یک
 ناقص که دو گوشه و دو ^{نداشت} همین قبضه داشت و قایت
 داشت. آنرا که دو خانه و دو گوشه نبود آن برادر برهنه
 از زردار خرید آتش بصفرا تعلق گرفت. تیر می باسیست تا شکار بر روح بدن
 تیر بدست آییم چهار تیر ویدیم که قوای اخلاط اند سه شکسته بدان شکار کن
 نه که قوای سودا و بلغم و خون اند و یک پر و پیکان ^{نداشت} که ناقص است
 تمام وے ممکن و آن قوت صفرا است آنرا که پر و پیکان نبود آن
 برادر برهنه و زردار و کمان کش و تیر انداز بخرد که آتش است
 بطلب صید بصر اے ظهور شدیم و مرکب گشتیم. چهار آه و ویدیم
 نفس جاوید و نباتیه و حیوانیه و انسانیه سه مرده و یکے جان ^{نداشت}
 که روح انسانیه است چون بحکم تعلق گیرد و تصرف آید. آن برادر برهنه و
 زردار و کمان کش و تیر اندازان کمان بے دو خانه و ازان تیر که پر و
 پیکان ^{نداشت} بر آن آه و زور و روح تعلق بگرمی دارد. کند می باسیست که صید روح
 را بفرزاک بندد. چهار کمان ویدیم که کلتین و جگر و شش و قلب سه
 پاره پاره که بدو بستن آن شکار میسر نه کیے دو کرانه و میان
^{نداشت} که آن قلب است شکل صنوبری دارد و پس میان و کرانه
 نباشد چه دور را کرانه و میانه کو. آنرا که دو کرانه و میانه نبود ازان
 صید بر میان بستم روح انسانیه بدان تعلق گرفت. خانه می باسیست
 که مقام کنیم و شکار را آنچه سازیم روح انسانیه بکمال خود رسد. بعد

سه در نسخہ منقول عنہ چند الفاظ اینجا فائب اند. ع ح

چهار خانہ دیدیم چہار کرۂ عناصر۔ سہ در ہم افتادہ کہ کرۂ آب کرۂ ہوا
 کرۂ آتش درو مسکن نتوان کرد ویکے سفت و دیوار بنداشت کہ کرۂ ارض است
 آنرا کہ سفت و دیوار نبود و در آمدیم و مسکن خود ساختیم۔ ویکے می
 بایست کہ در ان دیگ شکار روحی را پنیریم کمال خود برسد۔ ویکے
 دیدیم بر طاق بلند کہ افلاک اند و کمال آن شکار بر قواسے آن موقوف
 است کہ پنج دست نمیرسد۔ بعدہ چہار گز مفاک زیر پاسے
 کند دیدیم ہر یک عنصر را مقدار گزار اعتبار کردیم یعنی قوای علویہ بے قوای سفلیہ
 تاثیر نیکند آنکہ دست بدان دیگ رسید۔ چون شکار رنجیدہ شد
 مردے از بالائے آنخانہ برون آمد کہ بخشش من و ہید
 نصیبے وارم یعنی مرضیہ کہ آسانی اندیدہ شد بعدہ آن برادر
 بر ہنہ زردار کمان کش و تیر انداز کہ در کمان نشستہ بود
 کہ گرمی آتش است استخوانے از دیگ بر آورد و بر کرد و بر
 سر و تارک ان مرد زوینی اصل دفع امراض از روح است کہ نسبت
 گرمی دارد بہ استعانت قوای علویہ و سفلیہ کہ استخوان عبارت از دست۔
 و رخت زرد آلو سخی رہ از پاشنہ پاسے او برون آمد بعد
 از ان دفع مرض صحت پیدا شد بر آن درخت رفتیم خر بڑہ کا شتہ
 بووند و بفلاخن یعنی بختیق کہ باونگ می اندازند آب میداوند یعنی
 قوتہا و نباتہا در زمین میرود پرورش وے بہواست از ان درخت
 و امن باونجان فرود آوردیم یعنی چیزبانیکہ قوت انسان پیشہ و پند
 شد و قلبیہ زرد کے ساختیم اور اہتمام ہیا کردیم و بابل و نیانہ عظیم
 کہ ہر کہ خدا را خواہد از ہمہ بازماند چند ان خوروند کہ آماں کروند

از لایب دیات تجا و زکروند و بدنیات متبلا شدند و از خانه بیرون نتوانستند
 رفتن و ما به آسانی از کلدان آن بیرون شدیم و بر در خانه
 که دنیا است بختیم یعنی دنیا را ترک کردیم و بسفر آخرت روان شدیم
 اسے ارباب انصاف والوالالباب تعرف و سرداران
 فقرا این حالات یاز و امید شد الحمد والممنه

تمام شد

شرح برہان لعاشقین حضرت سید محمد حسینی گیسو دراز علیہ السلام

از

میر سید عبدالواحد بگرامی قدس سرہ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

سیکویہ موضع این کلمات گرامی عیدالواحد ابراہیم بگرامی
کہ سخنہائے اہل تحقیق ہر چند بروج ہزل و مزاج واقع شود بیہودہ نیست کہ
الفقراء ہذا لہم جدد وجدہم جددًا و از مصلحتی و منفعتی عالی نبود
و این بزرگواری عبارتے بطریق تعجب فرمودہ است تا افہام ملول عوام را
تر باشد و آن تعجب ایشان را بر استدراک معانی باعث تراید زیرا کہ طبایع
مجمول است بر رغبت ادراک چنین تعجبات و امثال ذلک۔ و این فقیر
بقدر فہم رکیک خود شرح آن باز نمودہ است و توضیحی کہ ناموجہ افتد از
خوانندگان مامول است

گرہ کشای و رقبای غنچہ باد بہار بہوش گرشنوی فیض طبع درویش است

عہد رحمت او شان شب جمد سوم رمضان سنہ ۱۰۸۰ و مزار او شان در بگرام است۔

عہد یعنی حضرت سید محمد حسینی گیسو دراز

تو حل عقد و اشکال خود زود میجوی که بروام گرفتار عقد خویش است

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على خيرا خلقه محمد وآله اجمعين - قوله تعالى وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ لِنَصِيحَتِكَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ -

تا چهار برابر بودیم یعنی ما چهار روح بودیم جمادی نباتی حیوانی انسانی - از نه و پهنه از نه افلاک که عالم علویات است -
ماز فلک بوده ایم یا رب ملک بوده ایم

سه جامه نداشتند یعنی سه از چهار ارواح که جمادی و نباتی و حیوانی است به سبب کثافت بنسی و اضافی قابل تجلیات نبودند و ازین کسوت عاری بودند و یکی برهنه بود یعنی روح انسانی بسبب فرط لطافت از کسوت عوارض برهنه و یکتا بود و قابلیت انوکاس انوار الهی میداشت آن برادر برهنه یعنی روح انسانی الطف درستی زریعی تعبیه از گنج مخفی در آستین وجود با خود داشت که الانسان ستری و صفتی - بهار از رفتیم یعنی بهار از ظهور آیدیم و از مرتبه احدیت بوحده رسیدیم تا بهجهت شکار ریش و کمان بخریم یعنی تا بهجهت شکار تجلیات ذات و صفات ذفاقا قابلیت و استعداد حاصل کنیم قضا رسید یعنی قضا و کنت کنزاً مخفياً فاجبت ان اعرف رسید هر چهار کشته شدیم یعنی هر چهار از صرف اطلاق بتفئید آیدیم و از مستقر غیب مستودع فطرت رسیدیم و بحقیقت قتل از جدای بقام اصلی است که الْفِئْسَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ است و چهار زنده

برخاستیم یعنی ہر کے ازین چہار پنجہ و تفید نشی و اضافی بشکلیان صفت
متصف شدیم۔ یکے تعیین مرتبہ ظہور و دوم ہر کے در مرتبہ خود اسے یا فیتیم و
سیوم ہر کے در مرتبہ خود قابلیتے گرفتیم چہارم ہر کے علمے رسیدیم کلّ قد
عَلِمَ صَلَاتَهُ وَ تَسْبِيحَهُ پچم ہر کے راکشائے نشی پیدا آمد و از اوج
صرف لطافت فرود آمدیم ششم در غ خلقیت برنا صیہ ہر کے قرآ پیدا آمد
و از نیچا پے توان بر در اشارت کہ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ

بصحرای عدم خوش نختہ بوم مرا بانستی خویش خوش بود

ز خواب خوش مرا بیدار کردی مدافمتا تر ازین چیت مقصود

آنگاہ چہار کمان و پیرم یعنی چہار استعداد دیدیم سے شکستہ و ناقص
بودند جہادی نباتی حیوانی انسانی۔ سے شکستہ و ناقص از ان گفت کہ استعداد
قابلیت عرفان نداشتند و یکے دو گوشہ و دو خانہ نداشت یعنی
چہار استعداد انسانی کہ منظر ذات با جملہ اسما و صفات است قابل لطافت
بود و دو گوشہ و دو خانہ نداشت یعنی بیچ کثری و خمیدگی نداشت بجهت
آنکہ التفات با سوی اللہ تبارک و تعالیٰ و بحقیقت کثری و خمیدگی التفات بفر
ذات پاک است۔ و بدانکہ مثال استعداد انسانی چون خورشید است
کہ وقت استوار صحراے ہموار بتابد کہ آنجا ہیج کج ظل و ظلمت نیست
آن برادر برہنہ ز روار یعنی آن روح انسانی اللطف با تعبیر گنج مخفی
آن کمان بے خانہ و بے گوشہ را بخرید یعنی آن استعداد را کہ
بیچ کثری و خمیدگی نداشت حاصل کرد و عبارت چنین مَا زَاغَ الْبَصَرُ
وَمَا طَغَى۔ تیرے می بالیت یعنی قابلیتے می بالیت چہار تیر

دیدیم سے شکستہ ہو یعنی چہار قابلیت دیدیم سے شکستہ ازان گفت کہ ازل
 امانت سر باز زدند و ترسیدند و یکے پر و پیکان نداشت یعنی قابلیت
 چہارم انسانی کہ عامل بار امانت بود پر و پیکان خود بینی و خود نمائی نداشت
 بطلب صید بصحر اشدیم یعنی بطلب صید حقیقت کار بصحر اے وجود
 آیدیم چہار آہو و دیدیم سے مرودہ بودند یعنی چہار مراتب عالم دیدیم سے
 مرودہ بودند یعنی ناسوت کو ملکوت و جبروت کہ نسبت با عالم لاہوت ہا لک
 اند کل شئی ہا لک الا و سجدہ و یکے جان نداشت یعنی یکے
 کہ عالم لاہوت بود جان نداشت اے حقیقتے کہ برو پیدا آید نداشت بلکہ خود
 ہمین حقیقت است کل حقایق را نہ کہ اورا حقیقت دیگر است۔ آن
 برادر زردار کما نکشش برہنہ تیر انداز یعنی آن روح انسانی با تقصیہ
 گنج مخفی ازان کمان بے فائز و بے گوشہ یعنی باستعدادے کامل
 لطف با قابلیتے تمام کہ ہیج کثری و خمیدگی نداشت آن تیر بے پرو
 پیکان یعنی آن قابلیت بے خود نمائی و خود بینی را بران آہو سے
 بیجان تر و بینی بران مقام حقیقت الحقایق ربط داد و عبارت چنین آید
 لَشْمَوْنِي فَتَدْنِي فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنَىٰ مِمَّا
 زہے بلند کمانے کہ در صف دعویٰ ہمہ نشانہ او قلب قاب قوسین است
 کندے می پایست تا صید را بفرآگ بندیم یعنی را بطمی
 پایست تا آن مقام قاب قوسین اَوْ اَدْنَىٰ مربوط آن باشد برقرار و
 بروام۔ چہار کند دیدیم سے پارہ پارہ بودند و یکے دو کرانہ و
 میانہ نداشت یعنی چہار رابطہ دیدیم یکے کند عبادت ظاہری دوم
 کند عمارت و آبادانی باطنی سیوم کند قناتی التوحید چہارم کند فناء و انقضا۔

سہ پارہ پارہ بودند زیرا کہ در کلمہ عبادات ہمہ تاب خودی و دوی است
 و در کلمہ عمارات باطن پنج شرک است شبلی قدس سرہ فرمودہ التصون
 شرک لا اندھیات القلب عن الخیر و لا غیرا بزرگے و غیر
 فرمودہ است افیت عمرک فی عمارت الباطن فاین الفناء
 فی التوحید۔ و در کلمہ سیوم کہ قنای التوحید است شعور باقی است
 و تا شعور باقی باشد تفرقہ باقی باشد۔ از حنفیہ قدس اللہ سرہ العزیز پرسیدند چو
 گوی در حق مردے کہ از ہستی بیج ندارد مگر مقدار خستہ خرما گفت المکاتیب عبد

ما بقی علیہ درہم

تا کہ تو دم میزنی ہر دم تہ تا کہ موٹے ماندہ محرم تہ

چہارم کلمہ فنا و الفنا کہ عین بقا است۔ و و کرانہ میا نہ نداشت یعنی کرانہ ازل
 وابد و میا نہ حدوث و امکان صید را بدان کلمہ بے کرانہ و بے میا نہ
 پر بستیم آن صید لا ہوتی بدین کلمہ باز بستیم

یا تو قرب قباب تو سین آنکہ افتد عشق کز صفات خود بعد المشفقین افقی جدا

خانہ می با بیست کہ مقام کنیم و صید را پنختہ سا زیم یعنی ضابطہ

می با بیست کہ قرار گاہ مقام فنا و الفنا باشد تا رابطہ آن رہبہ لا ہوتی بدین ضابطہ کامل

و اکمل بود۔ چہار خانہ دیدیم یعنی چہار ضابطہ ذکر دیدیم یکے ذکر سانی دوم ذکر

نفسانی سوم ذکر قلبی چہارم ذکر روحانی سہ درہم افتادہ بودند و یکے

سقف و دیوار نداشت یعنی سہ ذکر ضابطہ درہم افتادہ بود کہ ذکر

اللسان لقلقہ و ذکر النفس و سوسہ۔ اما ذکر قلبی متضمن حروف و صوت است

و این سقف و دیوار اصل ذکر است۔ چہارم ذکر روحانی کہ اصل ہمہ ذکر با

است و در پنج حرف و صوت نیست از ان گنت کہ یکے سقف دیوار

تداشت در ان خانہ بے سقف و دیوار و آیدیم۔ ویکے ویکم
 بر طاق بلند کہ پہنچ جیلہ دست بان ویک نمیر سید۔ یعنی ویک
 عشق و محبت کہ بدان ہر خاصے را توان نچت ویا ویک اخلاق کہ بدان مقام
 تخلقوا باخلاق اللہ حاصل میتوان کرو و آن ویک بر طاقچہ بلند
 سعادت ازلی و مشکوٰۃ رفیع عنایت لم یزلی نہادہ بود کہ رایگان با دست
 دہنا نمیر سید۔ مفاک چہار گز زیر پاسے کندیدیم دست بان ویک
 رسید یعنی در زمین نفس چہار گز مفاک کندیدیم۔ اول گز تو بہ نصوص دوم گز
 صدق و اخلاص سیوم گز تواضع و عجز بیچارگی و شکستگی چہارم گز نیستی و فنا۔ آنگاہ
 بکم من تقرب الی شبہاً تقربت الیہ ذراعاً و من تقرب
 الی ذراعاً تقربت الیہ باعاً دست ہمت بان ویک رسید۔ و
 گویند چہار صفت از طبائع اربعہ کہ در آدمی پدید آیدہ است اول کبر
 کہ نتیجہ آن آتش است دوم شہوت کہ ثمرہ آن باد است سیوم حرص
 نہاد کہ شیمہ آب است چہارم امساک کہ صفت خاک است۔ این صفات
 دہ از پلے کندیدیم۔ چون شکار پختہ شد یعنی اتم و اکل شد کہ عبارت
 چنین آمد **الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ اَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي
 وَ رَضِيْتُ لَكُمْ الْاِسْلَامَ دِينًا** شخصے از بالاسے خانہ فرو
 آمد کہ بخشش من بہ ہید نصیبے مفروض وارم یعنی بعد تکمیل این حال
 چنین خطرات آشکارا شد چہ عارفے کامل و مکمل باید با بصیرتے تیز تر کہ
 برو این خطرات باریک نظر گردو معلوم شود کہ **الشراک فی امتی
 اخفی من دبیب النملۃ التي تذهب فی لیلۃ مظلمۃ علی
 صخرۃ السور** داع سور چہ سیاہ در خانہ ناریک پر شگے سیاہ و معلوم

است که چه حد بصیرت باید که آزار به بیند یابد و عبارت کند فَكشَفْنَا عَنْكَ
 غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ یا حاسد قدیم شیطان که از بالا غطاء
 سعادت فرو آورده است بدعوی در آمد که لَا تَخْذَنْ مِنْ عِبَادِكِ
 بِغَيْبَاتِهِمْ وَضُأً يَأْخُذُ نَفْسَانِي تَقَا فَا كَرِدْ كَ لِنَفْسِكَ عَلَيْكَ حَقٌّ يَأْخُذُ بِجَاهِ
 كَشِيدٍ لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ آخِرُ مَا يَخْرُجُ مِنْ رُؤْسِ الصَّالِحِينَ
 حب الجاه پراور کامل یعنی آنکه بمقام تکمیل چون خورشیدی تافت
 و نجوم خطرات و مساوس را بنور روحانی دریافت و مکمل یعنی پیشواست
 حقانی و عالم ربانی بود و در مقام بلند وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى زبانی گشاده
 و در صدر رسد مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى پهلو سے صدق و اطلاق بار داد
 در کمین نشسته بود یعنی در کمین خطرات بود استخوان شکار از
 دیگر بر آورد استخوان شکار کنایه از شرک خفی است یعنی چنانکه بعد
 پخته شدن گوشت و گداختن آن استخوانها که نا خوردنی است ظاهر میشود
 اینچنین بعد از کامل و مکمل شدن سالک این پوشیدگیها که نامحسوس و حجاب
 راه است معلوم میگردد بر تارک سر و سوسه ز وزیر که این مساوس
 و خطرات که از شیطان و نفس بر می خواست همه بر سر ایشان زود درخت
 سنجده از پاشنه پاهای او بیرون آمد پاشنه پاهای کنایه از
 زمین شور است که آنجا هیچ نمیرود چنانکه در پاشنه پاهای هیچ موسی نمیرود
 و درخت سنجده کنایه از خس آن زمین شور است یعنی آن خطر همیشه
 پس میگوید قلوب این عرفا همچو لیده طیبه پاک و صاف گشته است
 پاره زمین شور مگر در میان بود که از این چنین خطر همیشه روست نمود که
 هرگز بکوشش طیب مگر در دال ذی جثت لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَارًا

درخت زرد اور فطیم یعنی بر سر آن درخت شرمناخ زرد و ترا
 شدہ فطیم اور اتہ پائے کر دیم خر بڑا کا شستہ بودند و بفلاخن آب
 میداوند یعنی آن هنگام دیدیم اہل دنیا را کہ خر بڑا اعیان دنیا از معاون و نبات
 و حیوان و انسان در پائے این نفس و ہوا کا شستہ اند و بفلاخن رجوع و قبول
 پرورش میدہند از ان درخت باذنجان فرود آور دیم و قلبیہ
 زرد کے ساختیم یعنی باذنجان زینت و زخارف دنیا آنچہ تعلق با آن
 درخت سابقہ داشت کہ ہمہ فرود آور دیم و بان چہار اعیان کہ معاون و
 نبات و حیوان و انسان بود قلبیہ زرد کے ساختیم یعنی قلبیہ زرد روی آخرت
 پیدا شدیم تا از وعید این آیت سلامت گذشتیم کہ زین لیتنا بس حبب
 الشهوات من النساء و البنین و القناطیر المتقطرات من
 الذهب و الفضة و الخیل المستومة و الانعام و الخبز
 ذلک متاع الحسوة الدنیا و بابل دنیا گذشتیم چندان
 بخور و ند کہ آہاس گشتند یعنی متاع دنیا وی را چندان بگرفت و استمال
 در آوردند کہ مرخص گشتند و دلہا سے ایشان را مرض معنوی در گرفت کہ
 فی قلوبہم حسرت عبارت از احوال ایشان آمد و طرفہ تر آنکہ ایشان
 پیدا گشتند کہ دین و دل را پرورش میدہند کہ درست و مستقیم شدہ باشند
 و پیدا گشتند کہ فریب شدند یعنی پیدا گشتند کہ بہ پییدار دین پروری
 توی حال شدند و ندانستند کہ آن ہمہ نفس پروریت کہ سمن کلبک یا
 کلک عبارت از احوال ایشان است از خانہ بیرون نتوانستند
 رفت یعنی از خانہ بیست بیرون آمدن نتوانستند کہ لایلم ملکوت
 السماء من لم یولد ہر تین

نہ پیدائشی
 دین پروری

تو کز سراسر طبیعت نیروی بیرون کجا بکوی طریقت گذر توانی کرد
 ورنجاست خودمانند یعنی دنیا حقیقت و طالبها کلاب و
 شراب کلاب من وقت علیها بزرگان گفته اند دنیا چون نجاست
 عین است و خلق چون حدث و نفس چون جنابت و ما به آسانی از
 کید آن بیرون شدیم و بر در خانه بختیم یعنی بحکم قافلہ سالار علیہ السلام
 که سیرا و اسبق المفرادون قالوا وما المفرادون یا رسول الله
 قال المستظرون بذكر الله بکبار کتیم و ما آسانی از عقبات
 طبیعت برگزشتیم مصرع

جریده رو که گذرگاه عاقبت تنگ است

و بسفر روان شدیم یعنی بحکم فرمان قدیم که یا ایها الذین امنوا اما لکم اذا
 قیل لکم یا فئت و ا فی سبیل الله انما قلتم الى الارض ارضیتکم
 بالحقیرة الدنيا من الاخرة ما در خانه طبع و هو انیا سویم و بسیر
 معنوی روان شدیم - ارباب تصوف و اولوالارباب
 تعرف ستر این حالات را بازنمایند - نظم

چون بنای خلقتم ایزد نهاد	آدم اول با تقدیم جواد
وز جهادی مردم نامی شدم	بعد از آن حیوان انعامی شدیم
وصف حیوانی ریا کردم چو باز	آدم در نوع انسان سرفراز
باز بگذشتم ز انسانی صفت	ور ملک را اندم براق معرفت
وز ملایک چون گذشتم در علو	کل شئی هالک الا وجهه

اللهم صل علی سیدنا محمد و علی ال سیدنا محمد

تمام شد

شرح برہان لعائن

از سلطان الاولیاء صاحب لقطبۃ الکبریٰ حضرت میر سید محمد کاظمی
قدس اللہ سرہ العزیز

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

”قوله تعالى وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ لِنَصْرِهَا لِنُنَاسِرَ لَعَلَّكُمْ
يَتَفَكَّرُونَ۔ ما چہاں برادر بودیم از نہ وہ سہ برہنہ بودند ویکیے جامہ نداشت
آن برادر برہنہ قدرے زرد آستین داشت۔ بازار رفتیم تا براسے
شکار تیر و کمان بخریم۔ تقصا رسید ہر چہاں کشتہ شدیم بست و چہاں زندہ بنجیم
آنچہاں چہاں کمان دیدیم سہ شکتہ بودند ویکیے ہر دو گوشہ و ہر دو خانہ نداشت
آن برادر برہنہ زردار کمان بے گوشہ و بے خانہ را بخرید۔ تیر سے می
بایست۔ چہاں تیر دیدیم سہ شکتہ بودند ویکیے پرو پیکان نداشت۔ تیر بے
پیکان خریدہ بطلب صید بصرہ شدیم۔ چہاں آہو دیدیم سہ مردہ بودند ویکیے
جان نداشت۔ برادر برہنہ زردار کمان کش تیر اندازان کمان
بے گوشہ و بے خانہ آن تیر بے پرو پیکان را بران آہو سے پہچان
زرد کنند سے می بایست تا صید را بقتراک بندیم۔ چہاں کند دیدیم سہ

پارہ پارہ بودند و یکے پر دو کرانہ و میانہ نداشتند۔ تصید را بان کنند بیکرانه
 و بے میانہ بر بستیم۔ خانہ می بایست که مقام کنیم و صید را بچند سائیم۔ چهار خانہ
 دیدیم سه دریم افتاده بودند و یکے سقف و دیوار نداشتند و در آن خانہ بے
 سقف و بے دیوار در آمدیم۔ و یکے دیدیم بر طاق بلند بنیادہ کہ هیچ وجه و حیلہ
 دست بان دیگ نمیرسد چهارگز زیر پاسے کند دیدیم تا دست بان دیگ
 رسید چون شکار بچند شد شخصی از بالای خانہ بیرون آمد و گفت کہ بخش من
 بد مید کہ نصیب مفروض دارم برادر کامل مکمل در گمین نشسته بود استخوان
 شکار از ان و یک بر آورده بر تارک سر و سے زود درخت زرد آواز پانچ
 پاسے و سه بیرون آمد۔ بر سر آن درخت رفتیم خربزه کاشته بودند و بنگان
 آب میدادند۔ از ان درخت باز بخان فرود آوردیم و قلیہ زردک سائیم
 و باہل دنیا گذاریم۔ چندان بخوردند کہ آما میدند۔ پنداشتند کہ فریہ شدند از
 خانہ بیرون نتوانستند رفت۔ در آنجا در سخاست ماندند و با با سانی از کید
 آن بیرون آمدیم و بر در خانہ بنحتم و بسفر روان شدیم۔ از باب حقیقت
 و اولوالالباب معرفت سر این خیالات باز نمایند۔

تاریخ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

بعد حمد خدا و نعت سید الانبیا و منقبت آل و اصحاب مقتدا و واضح
 رہے باطن ار اسے سالکان مسالک باد کہ روز سے این بندہ بیگار
 سید محمد والد خاکسار تہنا شستہ بود ناگاہ و دتن از فخر او ار و گردیدند و یک
 ورق کا قدم قوم مشعل بر تمیثا سے اسرار کہ عقل با سانی حل آن نتواند نمود و از
 و گفت کہ این ورق را از مطوظات زبان گوہر فشان سید محمد حسینی کیسہ و از

نور اللہ مرقدہ یا نعیم و بخدمت فضلا و علما برویم و استکشاف معانی آن کریم
 فرمودند کہ این کلمات مہملہ نتیجہ خیالات بے فائدہ است معانی نداد و کلام
 سید محمد کیسو و راز نخواہد بود۔ از آنجا پیش فقراے صاحب ارشاد و شیخ
 پاک اعتقاد برویم و التماس حل این رموز مشکلہ کریم جو اب دادند کہ این عبارت
 اسرار عاشقان حق و متان جام معرفت مطلق است و غیر از ایشان کسے
 را دسترس بر اوراک مقاصد آن نیست۔ پس ما چون از ہر دو جاننا سید
 شدیم این ورق پیش شما آوردیم کہ بد اینم چرا کہ خواجہ چہ بندہ نواز کیسو و راز
 این کلمات را مہمل نفرمودہ اند البتہ فائدہ در آن درج کردہ باشند۔ اکنون
 شما چہ میفرمائید۔ گفتیم اے درویشان این ورق کاغذ با سپارید و بعد از دو
 روز تشریف آرید تا فکرے در آن نمایم اگر بقتل قاصر بندہ در آید بر اے
 شما شرح این کلمات بیاریم و این عقدہ فحشی بر صاحبان نطرت بکشیم
 گفتند کہ مقصود ہمین است۔ پس قلم برگزتم و توفیق از حق خواستم و با درود
 پر فتوح آن بزرگوار شرح کلمات مذکور باین نوع آراستم۔

قوله تعالى وَ تِلْكَ الْأَمْثَالُ لَضُرِبَ بِهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ
 يَتَفَكَّرُونَ۔ تقدیم این آیت بر کلمات مقصودہ بر اے تبیین حقایق
 در پرودہ تمثیلا و ترغیب بتفکر و راستدراک آن مطالب است۔ و معنی
 آیت اینست کہ ما تمثیلا را مثل میزنیم بر اے ناس تا فکر و غور در آن
 نمایند و ازین مثلها مدعا را بکشایند۔ حق اینجاناس فرمود انسان نگفت
 چرا کہ انسان دیگر است و ناس دیگر۔ بدانکہ آدمی چہارگونہ است انسان
 و آدم و بشر و ناس و بر اے ہر نامے مقامے است یعنی در ہر مکان کہ
 میرسد یک صفت تازہ دروید میشود و مناسب بان صفت موسوم

میگردد۔ پس در وقتیکہ روح مجرد بود و هنوز بقالب جسمانی اتصال و اختلاط
 نیافتہ بود ہر گاہ کہ امانت را قبول نمود انسان گفتہ شد قوله تعالی
 لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ۔ بعد از ان چون خاک
 خمیر شد و قالب مرتب گشت نام او آدم گردید قال النبی صلی اللہ
 علیہ وآلہ وسلم کنت نبیاً و آدم بین الماء والطین۔
 بعد از انکہ از نفع روح امتزاج علوی و سفلی با ہم مرکب شد و لطافت
 نور روحانی و کثافت ظلمت جسمانی ہر دو شریک شد در آن صورت
 بشر گفتہ شد قوله تعالی اِنِّیْ خَالِقٌ بَشَرًا مِّنْ طِیْنٍ۔ بعد از
 آنکہ ظہور غفلت و نسیان در او پیدا شد و عهد فراموش کرد و حرف شیطان را
 شنیدہ گندم خورد آن زمان ناس گفتہ شد یعنی نسیان کنندہ قوله تعالی
 وَ اِنَّ کَثِیْرًا مِّنَ النَّاسِ بِاِلْقَاءِ رَبِّهِمْ لَکَافِرُوْنَ۔ پس کسیکہ
 شقی و سراپا بد است مثل کفار و فاسق او ناس است و کسیکہ اوصاف ^{بشری}
 حمیدہ کم دارد و اخلاق ذمیمہ بیشتر مثل راقم حروف و دیگر مسلمین او بشر است
 او در قید بشریت مانده و کسیکہ اخلاق ذمیمہ کمتر و اوصاف حمیدہ بیشتر دارد ^{بشری}
 و در عبادت الہی سرگرم است مثل مومنان صالح و عابدان قانع او آدم
 است کہ آثار آدمیت از وظاہر میگردد۔ و کسیکہ نفس او مطہینہ شدہ باشد و از
 کدورات بشریت پاک گردیدہ و در عبودیت و محبت الہی و فاسقے خود
 بدرجہ کمال رسیدہ مثل انبیاء و اولیاء کمال او انسان است۔ انسان
 شدن مشکل است بلکہ آدمیت ہم کیاب است و عالم پر از ناس و بیش
 است۔ پس خلاصہ مقصود این تقریر آنکہ خلقت انسانیت کہ حقیقت روحانیت
 اول شدہ و خلقت آدمیت و بشریت و ناسیت کہ حقیقت جسمانیت و

از استخراج قالب صورت یافته بعد از آن شده - لهذا سید محمد ^{صاحب} حلی ^{اولی} از
 حقیقت روحانی شروع نموده میفرماید که ما چهار برابر بودیم ^{ترا} و از چهار ^{دو}
 ارواح است نباتی و حیوانی و انسانی ناطق که آنرا نفس ناطقه گویند و انسانی
 قدسی - اگر چه محققان در ارواح اربعه جمادی را داخل نموده روح انسانی همه
 را یک قسم شمرده اند لیکن در روح جمادی فقط قوت ثقل جسم است که مثل
 دیگر ارواح و غیر قوت نشوونماند ^و و مقصود درین مقام آن ارواح اند که
 استعداد قوتها و قابلیتها دارند و آن نباتی و حیوانی و انسانیست - و ارواح
 انسانی کیسان نیست در عوام الناس و گیاه است و در انبیا و اولیا روح کامل
 دیگر - و سید محمد کلیسودر از ارواح اربعه یکے را کامل و مکمل شمرده یعنی
 روح انسانی که در هر کس کامل نمی باشد بنا بر آن دو قسم تفریق یافت ناطق
 و قدسی - اما روح نباتی یعنی اشجار و گیاهتها قوت نباتیت دارد که نشو
 و نما و صفا و طرادت است - و روح حیوانی یعنی روح بهائم و طیور با وجود
 قوت نباتیت قوت حیوانیت هم دارد و آن اکل و شرب و خواب
 و بیداری و تولید و تناسل است که در نباتی نیست - و روح انسانی ناطق
 با وجود قوت نباتیت و حیوانیت قوت انسانیت نیز دارد و آن
 ناطقه و میزه است که در نباتی و حیوانی نیست - و روح قدسی یعنی روح
 انسانی کامل با وجود قوت نباتیت و حیوانیت و ناطقه هر آینه قوت
 قدسیه نیز دارد که آن صفات ملکی و کشف معاملات غیب است که
 در آن سه ارواح نیست - پس میفرماید که ما چهار گونه ارواح بودیم ربانی
 ذه بار کیفیت که نه بار بگیریم بگریز ز هشت و هفت زهار بگیر
 شش پنج و چهار و سه و دو کند بگذار دومی را و یکے بار بگیر

مراد از دہ براسے حیثیت و نہ مراد از نہ طبق آسمان و ہشت مراد از ہشت ہشت
 است و ہشت مراد از ہشت و دوشخ است و شش مراد از شش شش ہشت
 است و پنج مراد از حواس خمسہ است و چہار مراد از اربع عناصر است و سہ
 مراد از موالید ثلاثہ است و مراد از دو دین و دنیا است و مراد از یک اللہ
 است از نہ و ہ یعنی از نہ فلک چرا کہ ارواح افلاکی اند و اجسام خاکی۔ اما
 افلاک بعد از قمر تا زحل و مشتری مشہور اند و ہشتم فلک منازل و نہم فلک البروج
 عرش و کرسی را شمرده اند و نہ فلک مقرر نموده اند اما ارباب عارفان کہ بدیدہ
 باطن دائرہ وجود را دیدہ اند عرش و کرسی را اوراسے فلک المیزان
 و فلک البروج مشاہدہ نموده اند و نہ فلک را غیر از عرش و کرسی شمرده اند۔
 تسہ بر ہمیشہ بود یعنی ناقص بودند و از لباس کمالیت عریان و آن روح
 نباتی و حیوانی و انسانی ناطق است کہ آہنا ہنوز بدرجہ لطافت نرسیدہ
 اند کہ اوصاف قدسیہ نہ دارند نسبت بروح قدسی بیجا مہ اند۔ ویکیے چاہے
 نہ داشت یعنی جسم و جسد نہ داشت و آن روح قدسی است یعنی روح انبیا
 و اولیا کہ آلودہ بکدورات جسمانی نیست بر طواف آن سہ قسم ارواح کہ متعلق
 بہ ابدان اند و روح قدسی موصوف بقیضہ است کہ از جناب قدسی میرسد
 چون روح انسان مور و فیوض قدسی میشود آن وقت موسوم بقدسی
 میگردد پس نسبت بآن سہ ارواح از کثافت جسمانی پاک است۔ آن
 بر اور پرہنہ قدر سے زرد آستین داشت مراد از زریں گنجی
 است بموجب حدیث قدسی کنت کنز الخفیا فاحببت ان اعترفت
 فخلت الخلق یعنی بودم من گنج پوشیدہ پس بدرستیکہ دوست داشتیم
 اینکہ شناختہ شوم پس آفریدم خلق را تا شناختہ شوم۔ شناسائی آن گنج مخفی

چنانچه حق شایسته است تنها روح قدسی دارد پس از گنج نغنی روح قدسی
فیض مییابد بنا بر آن زور آستین داشت - بها زار رفیقیم یعنی بازار کثرت
تعیینات و تنوع ممکنات که از تصرف اسما و صفات حضرت احدیت
در دایره وجود آورده اند تا بر اسرار شکار تیر و کمان بخریم مقصود از
شکار مگسها و اوزار ذات و صفات خالق بے همتا است - قصار سید
هر چهار کشته شدیم یعنی در معرض خطاب آدمیم چرا که آیته کریمه **فَاِذَا اخَذَ
رَبُّكَ مِنْ بَنِي اٰدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَاَشْهَدَهُمْ
عَلٰى اَنْفُسِهِمْ اَلْسِنَتُهُمْ بِمَا كَانُوا بِاٰیٰتِي شٰهِدِيْنَ** چون آفرید
نماینگاه مطلق ارواح را پیش از اتصال آن با بدن بر اسرار بستن عهد میثاق
در علم خویشتن جلوه داد و ارواح بهیبت آن از هموش رفتند گویا که کشته شدند -
و بست و چهار زنده برخاستیم یعنی بعد از آنکه ارواح بخطاب **اَللّٰهُ
بِمَا كَانُوا عَمَلًا وَاَشْهَدَهُمْ اَلْسِنَتُهُمْ** شهادت دادند و جواب بگفتند که ای شایسته
در راسته حاصل شد که گویا باز زنده شدند و در استعداد خود قوتها دریافتند
و مقصود ازین بست و چهار آنست که در چهار قسم ارواح بست گونه قوت
یا قیتم چون چهار را با بست ضم کنیم بست و چهار میشود - اما از آن بست گونه
قوتها در روح نباتی پنج قوت که جاذبه و ماسک و نامیه و باطنیه و مولده است
اما جاذبه یعنی نباتات آب و هوای خود جذب میکنند و ماسک یعنی آزارها
منووه در خود نگاه میدارند و باطنیه یعنی آب و هوا مضم میسازد و نامیه یعنی نم
میکند و نشو و نما میسازد و مولده یعنی برگ و گل و میوه از آنها تولید میشود -
و در ارواح حیوانی نیز زیاده بر آنها پنج قوت که آن ذائقه و شامه و باصبره
و سامعه و لامسه است - اما ذائقه ماکولات و مشروبات دارد و لامسه و تیز